

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS

Magistro studijų programa **Specialioji pedagogika**
(specializacija **Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo koordinavimas**)

ROBERTA PLEKAVIČIENĖ

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ POZITYVAUS ELGESIO KONSTRAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Magistro darbo vadovas doc. dr. Renata Geležinienė

Šiauliai, 2020.

SANTRAUKA

Šiandien ypač aktualios temos apie vaikų emocijas ir elgesio sunkumus ikimokyklinėse įstaigose. Yra daug mokslinių straipsnių apie pozityvų vaiko elgesio palaikymą, tačiau ši tema nėra pakankamai empiriškai išplėtotą analizuojant pozityvaus elgesio konstravimo suderinamumą tarp pedagogų ir tėvų.

Šiame baigiamajame darbe nagrinėjama, kokias pozityvaus vaiko elgesio konstravimo strategijas naudoja ikimokyklinio ugdymo pedagogai, ugdantys įvairių gabumų vaikus, bei ikimokyklinio amžiaus vaikus auginantys tėvai, ir kokios iš jų iš tikrųjų yra veiksmingos.

Tyrimo tikslas – atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų pozityvaus elgesio konstravimo strategijas.

Šiam tikslui pasiekti buvo *iškelti 3 uždaviniai*: 1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą apie pozityvaus elgesio sampratą, konstravimo strategijas bei taikymo galimybes; (literatūros analizė) 2. Identifikuoti ir palyginti ikimokyklinio ugdymo(si) pedagogų ir tėvų taikomas elgesio valdymo strategijas (pusiau struktūruoto interviu metodas); 3. Išsiaiškinti taikomas pozityvaus elgesio konstravimo strategijas (veiklos tyrimas).

Darbą sudaro trys dalys: pirmojo baigiamojo darbo dalyje atskleidžiama emocijų fiziologija, emocijų tyrimo, pažinimo ir konstravimo mechanizmų teoriniai aspektai. Antroje šio darbo dalyje nagrinėjami pozityvaus elgesio konstravimo būdai. Trečioje dalyje atskleidžiami pozityvaus elgesio konstravimo strategijų tyrimo rezultatai.

Svarbiausios tyrimo išvados:

1. Emocijos – neatskiriama mūsų gyvenimo dalis. Tai, kaip mes gebame valdyti emocijas, atsispindi ir mūsų elgesyje ir pasaulio suvokime. Emocijų pažinimo sąsajos su vaiko elgesiu yra plačiai nagrinėjamos psichologinėje ir pedagoginėje literatūroje, siekiant sukurti efektyvų vaiko emocijų ir elgesio modelio konstrukta. Išskiriami esminiai kriterijai yra: identifikuoti vaiko problemas ir problemų atsiradimo priežastis, sukurti prevencines priemones, siekiant užkirsti kelią, galimiems elgesio ar (ir) emociniams sunkumams, atsižvelgti į vaiko poreikius.
2. Tyrimu nustatyta, kad pedagogai ir tėvai dažniausiai naudoja pozityvų skatinimą, kaip pozityvaus elgesio strategiją. Pozityvų skatinimą daugiau rinkosi tėčiai nei mamos, mamos koncentravosi ties taylorėmis ir ribų nustatymais. Pedagogė, paminėjo terapinę veiklą, kaip teigiamo elgesio valdymo būdą. Galima teigti, kad pedagogų ir tėvų strategijos iš dalies sutampa..
3. Tyrimo metu nustatyta, kad daugumą emocinių problemų kyla iš vaiko tiek emocinės aplinkos, jam bendraujant su suaugusiais ir vaikais, tiek fizinės aplinkos, kurioje jis

nesijaučia saugus. Pakeitus tėvams, pedagogams tarpusavio bendravimo ir bendravimo su vaiku ypatumus, stebėti savo emocijas ir elgesį, daugiau dėmesio skirti vaiko pasiekimams vertinti, taip pat – pertvarkyti erdves, kuriose vaikas leidžia laiką, pasiekta teigiamų rezultatų.

Reikšminiai žodžiai: emocijos, bendradarbiavimas, pozityvus elgesys, pozityvus skatinimas.

TURINYS

IVADAS	5
1.EMOCIJŲ PAŽINIMAS, KAIP POZITYVAUS ELGESIO PAGRINDAS	8
1.1. Emocijų fiziologija: samprata, tipai, būsenos	8
1.2. Emocijų pažinimo apibrėžtis	12
1.3. Emocijų pažinimo bei valdymo sąsajos su elgesio sunkumais.....	13
2.POZITYVAUS ELGESIO KONSTRAVIMAS	18
2.1. Tipinis ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesys.....	18
2.2. Savikontrolės ugdymo svarba	20
2.3. Pozityvaus elgesio palaikymas ankstyvojoje vaikystėje.....	22
3. POZITYVAUS ELGESIO KONSTRAVIMO STRATEGIJŲ TYRIMAS	28
3.1. Tyrimo metodologija ir metodai	28
3.2. Interviu tyrimo rezultatai	31
3.3. Veiklos tyrimas.....	38
4. IŠVADOS	53
5. LITERATŪRA	55
6. SUMMARY	59
7. PRIEDAI	61

ĮVADAS

Temos aktualumas. Pastaruoju metu elgesio ir emocijų sunkumams skiriama daugiau dėmesio. Tai galime pastebėti analizuojant ikimokyklinio ugdymo programą (2015), kurioje išskirti svarbiausi ikimokyklinio ugdymo lūkesčiai, kurie suprantami kaip atitinkantys tokias kompetencijas. Pirmoji nurodyta – socialinė. Jei pažvelgtume į valstybinę švietimo 2013 – 2022 strategiją, kurioje, išskiriamas dėmesys, taip pat socialiniam ir emociniam ugdymui. Tai turėtų būti tyrinėjama ne tik emocijų raida, bet ir reikšmė ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimams reikšti emocijas ir bendrauti, todėl reikėtų pirmenybę teigti socialinei kompetencijai ugdyti.

Ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje tėvai ir pedagogai turi tapti lygiaverčiais partneriais, bendradarbiauti, dalytis atsakomybe už vaikų ugdymosi pasiekimus, socialinius įgūdžius. Tėvai ir pedagogai turėtų siekti nuoseklaus ir prasmingo vaikų ugdymo. Panašus ugdymas šeimoje ir darželyje padeda gerai vaiko savijautai. Vaikams reikia ir papildomo ugdymo, kaip tinkamai elgtis, jiems reikia įgūdžių. Vietoje nuobaudų tiek tėvai, tiek pedagogai turėtų jiems rodyti pozityvų pavyzdį. Vaikui naudingesnė patirtis yra ta, kuri padeda suprasti, ką daryti, kai iškyla tam tikra problema, ir leidžia suprasti galimas elgesio pasekmes, o ne ta, kuri jį saugo nuo iššūkių, problemų sprendimo ar sukuria iliuziją, kad pasaulis yra visiškai saugus (Balandė, Gudalienė, 2018). Tik veikdami kartu, tėvai ir pedagogai, gali sudaryti sąlygas teigiamam ugdymo poveikiui, socialiniams vaikų santykiams, o svarbiausia, mažinti elgesio problemas, ypač, jei vaikas turi emocijų ir elgesio sunkumų.

Mokslininkų atlikta tokios švietimo problemos, kaip emocijų ir elgesio sunkumai analizė rodo, kad dalis pedagogų dėl mokiniui kylančių ugdymo(si), elgesio ir bendravimo sunkumų kaltina ugdytinį arba jo tėvus (Simanavičienė-Bielskytė, Paurienė, 2017)¹.

Yra daug mokslinių straipsnių apie pozityvų vaiko elgesio palaikymą, tačiau ši tema nėra pakankamai empiriškai išplėtotą analizuojant pozityvaus elgesio konstravimo suderinamumą tarp pedagogų ir tėvų. Tai yra pedagoginė **problema**, patikslinama klausimais: kokias pozityvaus elgesio konstravimo strategijas naudoja ikimokyklinio ugdymo pedagogai, ugdatys įvairių gabumų vaikus, bei ikimokyklinio amžiaus vaikus auginantys tėvai? Kaip konstruojamas pozityvus elgesys?

Tyrimo objektas – ikimokyklinio amžiaus vaikų pozityvaus elgesio konstravimas.

Tyrimo tikslas – atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų pozityvaus elgesio konstravimo strategijas.

Šiam tikslui pasiekti buvo iškelti 3 **uždaviniai**:

---

¹ E. Bielskytė-Simanavičienė, L. Paurienė (2017) „Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika“ gruodis, Nr. 5 (161) ISSN 1822-4156

1. išanalizuoti mokslinę literatūrą apie pozityvaus elgesio sampratą, konstravimo strategijas bei taikymo galimybes;
2. identifikuoti ikimokyklinio ugdymo(si) pedagogų ir tėvų taikomas elgesio valdymo strategijas;
3. atikus tyrimą išsiaiškinti taikomų pozityvaus elgesio valdymo strategijų veiksmingumą.

Tyrimo metodai. Darbe atliekama mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė, bei analizės reziumavimas ir išvadų pateikimas. Nagrinėjama aktuali mokslinė literatūra, susijusi su pedagogika, psichologija. Tiriamojoje dalyje atliekamas veiklos tyrimas, jo etapai (kuriuo siekiama atskleisti naudojamų pozityvaus elgesio valdymo strategijų (pedagogų, tėvų) veiksmingumą), pusiau struktūrizuotas empirinis interviu, kuriuo siekiama atskleisti (pedagogų, tėvų) patirtis konstruojant pozityvų elgesį, ikimokyklinės grupės stebėjimas, siekiant nustatyti netinkamo elgesio priežastis, tyrimo dalyvio piešinių analizė, apsprendžianti savijautą ugdymo įstaigoje. Pusiau struktūruoto interviu tyrimų atsakymams apdoroti pasirinkta turinio (*angl. content*) analizė.

Tyrimo imtis. Tyrimas atliktas apklausiant pusiau struktūruoto interviu metodu 12 respondentų (10 tėvų, 1 pedagogas, 1 pedagogo padėjėjas), lyginami vaiko piešiniai prieš tyrimą ir po jo, stebėjimo metodas naudojamas 9 vaikų grupėje. Veiklos tyrimas apima 4 etapus, kuriame veikė 1 ikimokyklinio ugdymo pedagogas, 1 ikimokyklinio ugdymo pedagogo padėjėjas, 2 tėvai, 9 ikimokyklinio amžiaus vaikai.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 3 skyriai: pirmojoje baigiamojo darbo dalyje atskleidžiama emocijų fiziologija, emocijų tyrimo, pažinimo teoriniai aspektai. Antrojoje šio darbo dalyje nagrinėjami pozityvaus elgesio konstravimo būdai. Trečiojoje dalyje atskleidžiami pozityvaus elgesio konstravimo tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, literatūros sąrašas (58 šaltiniais), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 4 lentelės. Prieduose pateikiama pusiau struktūruoto interviu klausimynas, fizinės aplinkos keitimo nuotraukos (4), dienos režimo schema, vaiko piešinio nuotraukos (2), vaiko sėkmės lentelių nuotraukos (3), emocinio intelekto ugdymo aprašymas. Darbo apimtis - 61 puslapis.

Sąvokų žodynas:

Emocija – pojūčių kylančių iš organizmo vidaus arba aplinkos išgyvenimas. (Balandė, Gedulienė, 2018)

Emocinis intelektas – gebėjimas atpažinti bei suderinti savo ir kitų jausmus bei poreikius. (Balandė, Gedulienė, 2018)

Emocijų ir elgesio sunkumai – pasireiškia elgesio ar (ir) emocinėmis reakcijomis, ryškiai besiskiriančiomis nuo įprastų amžiaus, kultūros ir etinių normų, nepasiduoda poveikiui, taikomam bendrojo ugdymo aplinkoje. (Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė,2017).

Savikontrolė – tai gebėjimas atsispirti trumpalaikiams dirgikliams dėl ilgalaikių tikslų (Zimmerman, Labuhn, (2012).

Pozityvus skatinimas - tai sistema, paremta gerais santykiais, pagyrimu, pagalba ugdant vaiko savitvardą. (Sabaliauskienė,2009)

1. EMOCIJŲ PAŽINIMAS, KAIP POZITYVAUS ELGESIO PAGRINDAS

1.1. Emocijų fiziologija: samprata, tipai, būsenos.

Žmogus yra gyvas organizmas, jis sukurtas taip, kad emocijos ir jų raiška yra natūrali žmogiška prigimtis, kuri koreliuoja tarp džiaugsmo ir liūdesio, sukeldama atitinkamas emocijas, tad natūralu, kad skirtingi jausmai ar skirtingos nuotaikos sukelia vis kitas emocijas. Pati emocijų kilmė skirtingų autorių aiškinama skirtingai. Kai kurie psichologijos () autoriai teigia, kad tai smegenų požiivio funkcija, fiziologija, kiti mano, kad tai žmogaus sąmonės turinys arba susieja su motyvacijos sfera. Pasak Darvino(1872), emocijos, tai instinktyvių veiksmų palikimas, o emocijų išraiškos – tai buvusių naudingų judesių liekanos, psichikai vystantis, emocijos turėtų išnykti.

Psichoanalitikas Z. Froidas (angl. S. Freud) aptarė emocijų įtaką ir reikšmę žmogaus vystymuisi ir gyvenimui. Jis teigė, kad emocijos paslėptos žmogaus psichikoje ir tai yra vidinė varomoji jėga, kuri reguliuoja žmogaus veiklą. Vystantis asmenybei ir psichikai, malonumo principą keičiant realybės principu, atsiranda aukštesnieji jausmai.

Psichologas Robertas Plutchikas (angl. Robert Plutchik), 1991 m., pateikė 8 pagrindines emocijas: džiaugsmas, pasitikėjimas, baimė, nustebimas/netikėtumas, liūdesys, tikėjimas, pyktis ir pasibjaurėjimas. Psichologas išvedė psichoevoliucinę emocijų teoriją, kurios pagalba galime suskirstyti emocijas į pagrindines (pirmines) ir į antrines emocijas, kurios fiksuojamos kaip atsakas į pagrindines emocijas. R. Plutchikas teigė, kad mūsų pagrindinės emocijos tiesiogiai susijusios su evoliucija ir yra tam tikras šio reiškinio padarinys. Autoriaus nuomone, toks evoliucijos posūkis lėmė tai, kad žmogus, reikšdamas savo emocijas, gali pats sau suteikti aukščiausią gyvenimo pilnatvę ir kartu išgyvenimo galimybę (Plutchik, 1991). Žinoma, nuo pirminio autoriaus pateikto varianto, šis yra gerokai patobulintas, nes keičiantis ir tobulėjant pačiam žmogaus organizmui, keičiasi ir asmens emocijų raiška ir pats jų suvokimas. Pastarąjį dešimtmetį, Plutchiko emocijų ratas yra suvokiamas kaip infografikas, kuriam yra priskirtos tam tikros spalvos. Spalvinė gama atspindi įvairias asmens būsenas ir jų tarpusavio ryšį, kuris sutapatinamas su tam tikromis emocijomis. 2003 metais buvo pateiktas patobulintas Plutchiko emocijų ratas, kuris apima robotiką bei jausmų analizę, priešingai, negu psichoevoliucinė emocijų teorija. Autorius toliau nagrinėdamas emocijas ir jų kilmę, prie jau pateiktų 8 pagrindinių asmens emocijų, pridėjo papildomas, jas sujungdamas su priešingomis emocijomis, pavyzdžiui: džiaugsmą sujungė su liūdesiu, pasitikėjimą su pasibjaurėjimu, o nuojautą su nuostaba.

Nagrinėjant patobuliną infografiką emocijų intensyvumas didėja į centro pusę, o mažėja – į išorę. Pavyzdžiui centre yra įniršis, mažėjant intensyvumui jis modifikuojasi ir tampa pykčiu, o dar labiau rimstant – apmaudu. Kalbant apie labiau teikiamas emocijas, tai centre matome ekstazę, kaip intensyviausią emociją, kiek mažiau intensyvi emocija yra džiaugsmas, kuris finale tampa ramybe. Autorius išskiria ir antrines emocijas, kurios pateikiamos infografiko išorėje: 2 pirminės emocijos sukuria vieną antrinę, pavyzdžiui nuobodulys ir susimąstymas sukuria gailesnį, o nuobodulys ir apmaudas – panieką.

Emocijos literatūroje aprašomos, kaip psichikos pažintiniai procesai, kurie atspindi žmogaus santykio su savimi ir kintančia aplinka išgyvenimą (Medicinos enciklopedija, 1991) Panašiai emocijas apibūdina ir užsienio psichologai, pavyzdžiui Mayers (2000) teigia, jog emocijos yra psichinis pažintinis procesas, kurio metu gaunama informacija apie betarpiškai suvokiamo objekto svarbą suvokiančiajam. Emocijas, kurias mes stengiamės ugdyti ir suprasti, perauga į jausmus. Sąmoningas emocijų reiškimas ir su jomis susijęs elgesys – įprastas, atitinkantis visuomenėje susiformavusias elgesio normas, tačiau turint emocijų raiškos sutrikimą, t.y. nesant emocinės pusiausvyros, žmogus praranda savo gebėjimą valdyti emocijas ir jausmus, tad net menkas neatitikimas, gali sukelti irzlumą (Giedrienė ir kt. 1995). O negalėjimas pasiekti emocijų ar jausmų, kurių sąmonėje tikimės, dažniausiai provokuoja neigiamas emocijas, su kuriomis tampa ypatingai sunku susitvarkyti.

Įprastinius suvokimu, emocijos susideda iš fiziologinių sužadinių, tačiau jų raiškai įtakos turi ir mūsų išgyvenimai ar sąmoningai priimami veiksmai (Mayers, 2000). Emocijas skirtingi autoriai įvardija vis kitas, tačiau galime išskirti 3 pagrindines, dažniausiai nagrinėjamas literatūroje (Antinienė ir kt. 2002):

Džiaugsmas. Tai vienos maloniausių emocijų, kurios įprastai išreiškiamos savivertės suvokimu bei teigiamais (šiltais) jausmais aplinkiniams. Dažniausiai šią emociją sukelia tam tikri potyriai ar būsenos, kurios siejamos su maloniais jausmais: linksmumas, meilė, saugumo jausmas; su tam tikrais fiziniais potyriais – pasitenkinimas (lytinis), bendra sveikatos būklė. Pagrindinė šios emocijos raiškos priemonė – šypsena arba juokas. Džiugūs žmonės įvardijami kaip laimingi, savimi patenkinti, galintys kontroliuoti situaciją. Svarbu paminėti ir tai, kad džiaugsmo faktorius dažnai koreliuoja su teigiamais ar įsimintiniais gyvenimo įvykiais: vaiko gimimas, santuoka, loterijos laimėjimas ar asmeninis pasiekimas. (Antinienė ir kt. 2002).

Pyktis. Pyktis yra vienas iš pagrindinių emocijų, jis reiškiasi visose kultūrose. Swaffer ir Hollin (2001) teigimu, pyktis suprantamas kaip emocijų kompleksas, kuris siejamas su išoriniais veiksniais bei žmogaus mintimis ar fiziniais potyriais. Elgesys, lydimas pykčio ir įniršio, tarnauja daugeliui skirtingų tikslų, o agresyvaus elgesio niuansus dažnai nusako simbolinė ir kultūrinė aplinka bei socialinis kontekstas.

Baimė. Šis jausmas dažniausiai atsiranda tada, kai susiduriama su pavojumi. Baimė suvokiama kaip neigiama emocija, kuri gali kankinti, trikdyti poilsį ar miegą. Baimė, užvaldydama žmogaus kūną ir mintis sukelia ne tik diskomfortą, tačiau nepastebimai rengia žmogaus kūną gelbėtis arba gintis nuo tam tikrų pavojų. Baimė dažniausiai kelia įtampą ar susijaudinimą, kas neigiamai veikia asmens gebėjimą mąstyti ir kontroliuoti savo mintis ir fizinius veiksmus. Apimti baimės. Paranojiška arba didelė baimė gali sutrikdyti žmogaus emocinę bei fizinę pusiausvyrą, slopinti veiklumą ar kognityvinius gebėjimus prisitaikyti prie tam tikrų aplinkos sąlygų (Antinienė ir kt. 2002).

Kalbant apie emocijas bendrąja prasme, tai žmogus patiria jų kur kas daugiau negu minėtąsias tris pagrindines. Tačiau remiantis literatūra, šios trys emocijos yra pagrindinės, o visos kitos patiriamos emocijos (pvz.: laimė, pyktis ir kt.) yra šių pagrindinių emocijų „pakaitalai“, kitap tariant pagrindinės emocijos suteikia pamatus vystytis kitoms emocijoms. Apžvelgus pagrindines tris emocines būsenas galima daryti išvadą, kad emocijos kyla neatsitiktinai ir, nežiūrint jų šalutinių efektų, jas dėl kokios nors priežasties išgyvename. Viskas mūsų gyvenime turi prasmę ir gali būti kaitos, bei mokymosi pradžia.

Analizuodami emocijas, nuolat susiduriame ir su emocinėmis būsenomis. Jau išsiaiškinome, kad emocijos klasifikuojamos į tam tikras grupes, atsižvelgiant į įtaką asmens veiklai, jausmams, išgyvenimo trukmę ar intensyvumą. Tokiu principu skirstomos ir emocinės būsenos: atsižvelgiama į trukmę, intensyvumą, į tai kas sukelia tam tikrą emocinę būseną. Kaip ir emocijų, taip ir jų sukeliamų būsenų yra daug, tačiau dažniausiai nagrinėjamos ir aprašomos yra keturios: afektas, empatija, frustracija ir stresas (Antinienė ir kt. 2002).

Afektas. Tai trumpalaikis, stiprus teigiamas arba neigiamas emocinis išgyvenimas, kuris sąlygoja išorinius ir vidinius organizmo pasikeitimus. Afekto būsenos išraiška priklauso nuo žmogaus, t.y. kaip jis sugeba kontroliuoti save ir savo emocijas. Priklausomai nuo priežasties, afektas gali pasireikšti baime, įniršiu, džiaugsmu ar neviltimi. Kitaip tariant, afektas yra tam tikra organizmo reakcija į įvykusią situaciją. Dažniausia šios būsenos priežastis – vidinis konfliktas, kuris kyla dėl kilusių poreikių ar norų, jų suderinamumo ar įgyvendinimo galimybių. Žmogus, siekdamas įgyvendinti savo tikslą ar norą ir negalėdamas to padaryti, pats sau sukelia neigiamų emocijų proveržį, o tada tampa kur kas sunkiau valdyti savo emocijas bei elgesį. Tada ir susiduriama su afekto būseną (Mayers, 2000).

Empatija. Hille ir kt. (2015) teigia, empatija yra starto linija socialioms emocijoms. Empatija suvokiama kaip kito asmens būsenos pajautimas, įsijautimas į jo išgyvenimus, poreikius. Tai tarsi įsikūnijimas į kitą asmenį, kai suprantami j jausmai, pasaulio supratimas. Empatiški žmonės yra tie, kurie atsižvelgia į kitų nuomonę bei jausmus, domisi jų vidiniais išgyvenimais, yra tolerantiški ir supratingi. Deja, tačiau empatiškai asmenys, per daug rūpindamiesi kitais, dažnai neatsižvelgia į save. Empatijos atveju susitelkiama į vidinius

išgyvenimus, tačiau ne į savo, o į aplinkinių, tad empatiškai žmonės, dažnai patys turi daug vidinių problemų bei konfliktų ir jų tik daugėja, nes koncentracija vyksta ne į save, o į aplinkinius. Empatijos sugebėjimas didėja su žmogaus gyvenimiška patirtimi, gebėjimu valdyti savo jausmus ir veiksmus.

Frustracija. Tai psichinė būseną, kai siekiant įgyvendinti tam tikrus užsibrėžtus tikslus, susiduriame su sunkumais ar menamais sunkumais bei problemomis, dėl kurių tampa ženkliais sunkiau pasiekti tikslą. Nepavykus pasiekti tikslo, žmogus patiria stresą, kuris ir yra pagrindinis veiksnys lemiantis frustraciją. Kalbant apie pačią frustraciją, tai ji suskirstyta į tam tikrus lygius, kuriuos nulemia tam tikros priežastys, siejamos su nepasiekiamais tikslais ar neįveikiamomis užduotimis. Frustracijos lygis priklauso nuo priežasties intensyvumo, jėgos, nuo žmogaus, patekusio į frustruojančią situaciją, momentinės emocinės būsenos, o taip pat nuo gyvenimo eigoje susiformavusių pastovių asmenybės emocinio reagavimo į gyvenimo sunkumus formų (Mayers, 2000).

Stresas. Psichologų teigimu, stresą galime suvokti kaip stiprų nerimo ar įtampos jausmą, kuris trunka ilgesnį laiko tarpą. Streso priežastys gali būti labai įvairios ir net individualios: kas vienam kelia stresą, tas kitam asmeniui gali būti įprastas reiškinys ar elgesys. Dažniausia streso priežastis, kurią patiria daugiausia asmenų, gali būti siejama su ekstremaliais poveikiais, tačiau stresą, kaip jau minėta, gali sukelti ir aplinkos veiksniai, vadinamieji stresoriai. Priklausomai nuo stresoriaus rūšies ir jo poveikio būdo, stresas gali būti 2 rūšių:

1. fiziologinis, sukeltas fizinių stresorių (šalčio, karščio, alkio, traumos, infekcijos);
2. psichologinis, siejamas su tam tikromis asmeninėmis baimėmis ar traumomis.

(Antinienė ir kt. 2002).

Stresas nėra tik neigiama emocijų būseną. Vis dažniau pastebima, kad stresas gali skatinti veiklumą, kūrybiškumą ar net asmeninį tobulėjimą (Mayers, 2000). Stengiantis įveikti stresą, vyksta visapusiškas asmens tobulėjimas ir gebėjimų vystymas. (Antinienė ir kt. 2002).

Visais atvejais, ar kalbėtume apie emocines būsenas ar apie pačias emocijas, jos vis tiek siejamos su mūsų elgesiu. Tai, kaip mes reaguojama į tam tikras situacijas ar gebame valgyti savo emocijas, atsispindi ir mūsų elgesyje. Norisi daryti išvadą, kad būtent emocijos sieja asmenybės sferas, kad jos susijusios su mūsų veikla, nes nuspalvina pažintinius procesus, tarpasmeninius santykius ir mūsų santykius su pačiu savimi. Tai lyg indikatorius, parodantis mūsų tikrą, nepameluotą, protingų samprotavimų nepakeistą reakciją į reiškinius, vykstančius aplink mus ir mumyse.

1.2. Emocijų pažinimo apibrėžtis

Emocijos yra mūsų gyvenimo dalis, todėl svarbu išmokti jas reikšti, o dar svarbiau – jas valdyti. Tai nėra įgimti jausmai, taigi visa tai reikia išmokti. Dažnam suaugusiajam sunku susitvarkyti su emocijomis, o vaikams tai padaryti dar sunkiau. Kai vaikai susiduria su stipriomis emocijomis, dažniausiai jie praranda savitvardą. Pasak Hille ir kt. (2015), jausmų srityje yra itin svarbūs trys pagrindiniai gebėjimai, apibrėžiantys emocinio intelekto ribas: gebėjimas apibūdinti savo jausmus, valdyti emocijas, atpažinti kitų žmonių jausmus. Taigi pirmasis žingsnis yra susipažinti su emocijomis, kitaip tariant – emocijų pažinimas. Emocijų pažinimas arba emocijų suvokimas apibrėžiamas kaip gebėjimas atpažinti emocijas savyje ir kituose. Tai ne tik paprastas gebėjimas suvokti emocijas (Lundh ir kt., 2002), taip pat tai yra žinojimas ar atpažinimas, kad emocija yra, bei emocinio patyrimo apsvaistymas. Tuo jis skiriasi nuo emocijų išraiškos ir emocinio patyrimo (Croyle, Waltz, 2002). Buvo aprašyti 5 emocinio pažinimo lygiai: fiziniai pojūčiai, veiksmų tendencijos, pavienės emocijos, emocijų derinys ir derinių kombinacijos. Aukštesni ar sudėtingesni emocijų pažinimo lygiai suteikia žmonėms galimybę suprasti jų aplinką ir jos svarbą jų gerovei (Greenberg, 2002) ir leidžia geriau įveikti stresorius (Novick-Kline ir kt., 2005).

Antrasis žingsnis – emocijų valdymas. Emocijų valdymas yra apibūdinamas kaip gebėjimas keisti emocinį reagavimą įvairiose provokuojančiose situacijose. Kasdieninėmis aplinkybėmis, emocijų valdymas dažnai pasitelkiamas norint sumažinti emocinį susijaudinimą, ypač negatyvias emocijas: pyktį ir frustraciją (Thompson ir kt., 1996). Žmonės, kurie turi išvystę emocijų valdymą, supranta ir išreiškia savo emocijas, atpažįsta emocijas kituose ir valdo emocijas siekdami adaptyvaus elgesio (Salovey ir kt., 1993). Vaikai, norėdami suvaldyti emocijas, dažniausiai pasirenka ne pačią geriausią strategiją, t. y., jokios strategijos. Anot Hille ir kt. (2015), vaikų elgesys grindžiamas dirgiklio ir reakcijos principu. Iš vaikų negalime tikėtis drausmės, jie tik mokosi išreikšti savo emocijas, tad reikia juos mokyti, kaip tai padaryti socialiai priimtinais būdais.

Trečiasis žingsnis – kai ne tik pažįstame savo emocijas, mokame jas valdyti, bet ir gebame atpažinti kitų žmonių emocijas ir į jas atitinkamai reaguoti. Kai kurie žmonės linkę nagrinėti savo emocinę patirtį, diferencijuodami ir išskirdami įvairias emocijas. Tyrimų metu tokie asmenys pateikia daug skirtingų emocijų pavyzdžių, moka aiškiai apibūdinti savo emocijas. Tiriant šiuos asmenis yra nustatomos mažesnės koreliacijos tarp neigiamų būsenų (pykčio, liūdesio ir susierzinimo) arba tarp teigiamų būsenų (laimės, atsipalaidavimo bei entuziazmo). Kiti žmonės sunkiai skiria savo emocijas ir gali apibūdinti jas remdamiesi tik vienu kriterijumi – maloni/nemaloni emocija (Feldman ir kt., 2001).

Pedagogai dažniausiai susiduria su agresyvių vaikų emocijomis ir stengiasi jas suvaldyti. Galima bausti ir tikėtis, kad ateityje bus išvengta tokio elgesio, arba mokyti, kaip atpažinti kylančią agresiją. Pedagogai, kurie nori skatinti vaiko emocinio intelekto formavimąsi, sąveikauja su juo kasdienėje veikloje vykstančiais procesais ir juos supančia aplinka, kaupia idėjas ir informaciją, kaip būtent tam vaikui būtų lengviau atpažinti kylančią emociją, ją suvaldyti taip, kad nenukentėtų jis ir kiti.

Paanalizavę emocijų pažinimą, jų valdymą matome, kaip emocijų pažinimas ir jų valdymas yra tarpusavyje susiję. Ir galime teigti, jog efektyvus savęs valdymas reikalauja savo emocijų pažinimo ir supratimo bei elgesio reakcijų, susijusių su šiomis emocijomis, pažinimo ir suvokimo (Carver, Scheier, 1999).

1.3. Emocijų pažinimo bei valdymo sąsajos su elgesio sunkumais

Elgesio sunkumai yra apibrėžiami kaip eksternalūs psichologiniai sunkumai, kurie yra nukreipti į išorę bei pasireiškia per išoriškai pastebimą neadaptyvų, t.y. delinkventinį bei agresyvų, elgesį (Reynolds, 1994). Autorius šiuos sunkumus sieja su nepakankama emocijų kontrole. Nustatyta, kad blogas emocijų valdymas yra susijęs su agresyviu elgesiu (Lonigan ir kt., 2001; Rutter et al., 2000). Vaikai, kurie nemoka valdyti tokių emocijų, kaip pyktis, priešiškus ir susierzinimas, dažniau yra linkę į agresyvumą ir smurtą (Gilliom ir kt., 2002). Šį teiginį patvirtina Davidson ir kt. (2000) atlikti tyrimai, kurie rodo, kad asmenys, kurie blogai valdo neigiamas emocijas, yra labiau linkę į agresyvų ir/ar smurtinį elgesį.

Emocijų valdymo sunkumai yra susiję su griaunamuoju elgesiu (Gilliom ir kt., 2002). Buvo nustatyta, jog agresyvūs vaikai išreiškia intensyvesnį ir dažnesnį pyktį tose situacijose, kurios sužadina emocijas (Bohnert ir kt., 2003), o emocijų stebėjimas, jų pažinimas bei valdymas gali sumažinti agresyvumą (de Castro ir kt., 2003). Taip pat yra rastas ryšys tarp agresijos ir sunkumų išveikos su didesniu pykčiu, bet mažesniu nerimu ar liūdesiu (Purvis ir kt. 2019). Visais atvejais, elgesio sunkumus sukelia vaikų emocijos, kurių vaikai dar negeba identifikuoti ar valdyti. Dėl šios priežasties, svarbi elgesio problema ir jų priežastis, kurias sukelia emocijų raiška.

Elgesio ir emociniai sutrikimai įvardijami kaip heterogeninių sutrikimų grupė, pasireiškiančių elgesio ar/ir emocinėmis reakcijomis, ryškiai besiskiriančiomis nuo įprastų amžiaus, kultūros ir etinių normų bei išreikštu nedėmesingumu, impulsyvumu ar/ir prasta elgesio reguliacija. Jiems būdinga tai, kad jie nėra tik laikina, tikėtina reakcija į stresą keliančius aplinkos įvykius, o kaip tik pasireiškia nuolat ir ne mažiau nei dviejose skirtingose srityse, o taipogi nepasiduoda intervencijoms, taikomoms bendrojo ugdymo aplinkoje.

Edukacinėje praktikoje susiduriama ir su elgesio ar/ir emocijų sutrikimais, ir su elgesio ar emocijų sunkumais. Tai – sutrikimo lygio nesiekiantys elgesio ar emocinių sutrikimų požymiai, trukdantys asmens socializacijai ir saviraiškai. Jei vaiko elgesys ar emocijos trukdo jo socialinei adaptacijai ir saviraiškai (neleidžia atsiskleisti), tačiau požymių nepakanka sutrikimui nustatyti, laikoma, kad vaikas turi elgesio ar (ir) emocijų sunkumų. Jie gali reikštis netinkamu, nepriimtinu, agresyviu, provokuojamu, įžūliu elgesiu tam tikrose situacijose, staigiais emocijų pokyčiais, menku savęs vertinimu, nerimu, susirūpinimu, baimėmis. Šie sunkumai atsiranda tik tam tikrose situacijose, yra laikini ir gali būti veiksmingai sprendžiami laiku suteikiant kokybišką pagalbą. Kai toks elgesys išlieka stabilus, veikia vaiko prisitaikymą gyvenime ir gali virsti sutrikimais.

Šiame darbe didesnis dėmesys skiriamas ankstyvoje vaikystėje prasidėjusioms elgesio sunkumams. Ankstyvieji elgesio problemų požymiai gali būti stebimi dar kūdikystėje. Gali būti, kad kūdikių elgesys yra nuolat pasireiškiantis irzlumu, greitu sudirgimu, sunkiu nusiraminiu, sunkiai prisitaikant prie aplinkos ir priežiūros. Paaugus vaikams būdingi stiprūs pykčio priepuoliai, nepaklusnumas ir agresija. Anot Breidokienės ir Ignatavičienės (2015), kai vaikai pradeda lankyti ugdymo įstaigas, jų elgesio problemos išplinta ir į kitus tarpasmeninius santykius. Tai lemia jų adaptacijos sunkumus bendraujant su bendraamžiais ir suaugusiaisiais. Šie vaikai dažnai įsivelia į konfliktus, provokuoja muštynes, nesilaiko nustatytų ribų. Ankstyvojo amžiaus vaikų problemos susijusios su šeimos veiksniais, ypač, kai šeima išgyvena stresines situacijas (pvz., skyrybas arba serga vienas iš šeimos narių). Taigi turėtų būti kreipiamas dėmesys į pirminę problemą, nes vaikai jaučia ir mato tėvų emocijas ir elgesį, kurį kopijuoja ar pritaiko žaidybinėse situacijose.

Įprastai, didžiausią poveikį vaiko raidai ankstyvajame amžiuje, turi būtent tėvai, kurie suteikia vaikui saugumo pojūtį, psichologinį stabilumą. Gaudus ryšys su tėvais mažamečiui padeda formuoti pasitikėjimą pasauliu ir pažinimo poreikius. Mokslininkai teigia, kad artimas ryšys su vaiku yra sietinas su geresne vaiko fizine ir psichine raida. Anksti nutraukus šį ryšį arba jį susilpninus, dažniau susiduriame su vaikų elgesio sunkumais, nes tokiu principu vaikai išreiškia dėmesio ir rūpesčio stoką tėvų atžvilgiu (Radzevičienė, 2015).

Kiti mokslininkai (Braatenas; Simpsonas, Roselllas ir kt. 1988), vaikų elgesio problemas suskirstė į 5 pagrindines grupes:

- Įkyrus ar nemalonus elgesys, disonuojantis su visa grupės veikla. Tokie mažamečiai dažniausiai trukdo kitiems vaikams žaisti, trukdo suaugusiųjų bendravimui, reikalaujami dėmesio.

- Atvirą nepaklusnumą demonstruojantys vaikai. Tokie ikimokyklinio amžiaus vaikai nevykdo tėvų ar pedagogų nurodymų, blaško jų dėmesį, gadina daiktus ar kitokiais būdais provokuoja neigiamą kitų vaikų elgesį.

- Vaikai, kuriems reikalinga ypatinga tėvų ar profesionali suaugusiųjų pagalba.

Tokie vaikai nuolat pažeidžia priimtas elgesio normas/taisykles – mušasi su vaikais, daužo ar mėto daiktus, įžeidinėja auklėtojus/tėvus, perdėtai ir labai audringai reiškia savo nepasitenkinimą/pyktį.

- Ketvirtoji autorių išskirta grupė yra vaikai, kurių elgesys nepakinta ir suteikus pagalbą. Tokiu atveju, siūloma personalizuoti dėmesį ir ikimokyklinį ugdymo procesą kiekvienam vaikui.

- Nepavykus su vaiku susitvarkyti įprastais metodais, rekomenduojama vaiką izoliuoti iš įprastinės aplinkos, jeigu jis kelia realų pavojų kitiems.

Toks elgesio problemų ir kartu „probleminių“ vaikų skirstymas į autorių pateiktas grupes, parodo, kad vaikų elgesio problemos gali būti kur kas rimtesnės nei pykčio priepuoliai ar nepaklusnus elgesys.

Elgesio problemų priežastys. Vaikų netinkamo elgesio priežasčių yra labai daug. Jis formuojasi palaipsniui. Netinkamo elgesio atsiradimo procese veikia daug veiksnių: aplinka, vaiko bruožai, auklėjimas, tėvų ir vaikų bendravimo ypatumai, tėvų elgesys su vaiku ir net tėvų įsitikinimai. Pagrindines mažamečių vaikų elgesio problemų priežastis galime suskirstyti į tris esmines grupes:

- **Biologiniai veiksniai.** Dažniausiai, sunkaus vaiko elgesys ar emocijos pirmiausia siejamos su tėvų elgesiu ar emocijomis, kitaip tariant, su genetiniu paveldėjimu. Kartu su tam tikromis išvaizdos ar charakterio savybėmis, vaikas paveldi ir tam tikras fiziologines charakteristikas, savo aktyvumo lygį, smalsumo/pažinimo poreikius ir panašiai. Dar vienas biologinis veiksnys lemiantis elgesio problemas – amžius. Jei vaikas mažesnis, tuo didesnė jo elgesio įtaka atsirandanti dėl noro patenkinti fiziologinius poreikius (alkį, troškulį, nuovargį). Anot Baladės ir Gudalienės (2018) jei vaikas jaus miego trūkumą - pyks ir pirmiausia sieks numalšinti fizinę būseną. Taigi ieškoti kompromisų su pavargusiu vaiku yra beprasmiška. Emociniai vaikų išgyvenimai ir jų kaita priklauso nuo to, ar seksis patenkinti savo poreikius. Jeigu norai nesunkiai vykdomi, kyla pasitenkinimas, išnyksta įtampa, patiriamos teigiamos emocijos, bet jei vaikui sunku ar neįmanoma patenkinti poreikio ar veikla neduoda teigiamų rezultatų, kyla nusivylimas, neigiamos emocijos neatslūgsta, lieka nepasitenkinimas.

- **Šeimos veiksniai.** Jau anksčiau išsiaiškinome, kad šeima yra pirminė ir svarbiausia vaikų auklėjimo terpė. Pirma, tėvai yra pirmieji asmenys, kurie moko vaiką, kaip reikėtų elgtis, kas yra teisinga, o kas ne. Mažiems vaikams priimtinausias būdas patirties

kaupimui - stebint aplinką. Tokiu principu, vaikas stebėdamas ir klausydamas tėvų, stengiasi jį atkartoti arba pamėgdžioti, tad tėvai, šiuo atveju, netiesiogiai modeliuoja vaikų nuostatas ir patį elgesį. Pasak, Balandės, Gudelienės (2018) pavyzdys nėra vienas auklėjimo metodų, tai yra vienintelis metodas. Antra, tėvai planuoja ir formuoja aplinką, kurioje vaikas auga: gyvenamoji vieta, ikimokyklinio ugdymo įstaiga, kiti vaikai bei suaugusieji ir pan. Tad aplinka, kurioje auga vaikas, daro tiesioginę įtaką jo vystymuisi ir emocijų raiškai.

- **Vaiko asmenybės veiksniai.** Manoma, kad neigiamą vaiko elgesį gali formuoti ir jo baimės, tariamos grėsmės ar net kitų asmenų provokacija. Pavyzdžiui, pastumtas ar įžeistas vaikas, supranta tai kaip neigiamų emocijų ar piktos valios išraišką, kurią greičiausiai ir pats naudos, siekdamas išreikšti neigiamas emocijas. Didelę įtaką daroma vaiko asmenybei, kada vaikas patiria nuolatinį smurtą šeimoje ar kitoje įstaigoje, vaikas fiziškai ar psichologiškai žalojimas: įžeidinėjant, tyčiojantis ar smurtą.

Psichologai teigia, kad nepaisant elgesio problemų priežasčių kilmės, visais atvejais jos susijusios su emocine būkle. Tai reiškia, kad vaikas, visais atvejais neigiamas savo emocijas išreiškia per neigiamą elgesį, o atsiradus netinkamam elgesiui dažniausiai priežastys būna kelios. Tiek pedagogai, teik tėvai dažniausiai linkę stengtis, kad vaiko elgesys pasikeistų ir visas situacijas, susijusias su neigiamu vaiko elgesiu priima racionaliai, tačiau jautriai ir atsakingai. Žinoma, yra atvejų, kad tėvams ar pedagogams, tokie iššūkiai nerūpi ir jie dažniausiai ignoruojami arba elgiamasi priešiška. Būna ir tokių atvejų, kad toks vaiko elgesys sąlygoja neigiamus tėvų jausmus ar net pyktį, tuo pačiu sužadindamas vaikystės prisiminimus, kurie galbūt nėra labai džiugūs. Mokslininkai teigia, kad tėvai, turėję sunkią vaikystę yra linkę elgtis arba kardinaliai priešingai arba lygiai taip pat, kaip jų tėvai elgėsi su jais (Mayer 2000; Greenberg 2002).

Psichologė Ragelienė (2018) netinkamą vaikų elgesį ir jo priežastis, sieja su vaikų tikslais, kuriuos vaikai bando pasiekti savo neigiamu elgesiu:

1. Stengimasis įgyti daugiau savarankiškumo ar nepriklausymo;
2. Siekis pasirodyti draugų atžvilgiu;
3. Noras gauti tam tikrus daiktus, dėmesį;
4. Noras atkreipti į save dėmesį.

Pasak psichologės, tokie vaikų tikslai, yra dažniausiai pasitaikantys, tad juos galime vadinti dominuojančiaisiais. Vaikas sąmoningai ir/ar nesąmoningai, savo neigiamu elgesiu bando pakeisti arba minimaliai pakoreguoti tas situacijas ar dalykus, kurie jam nėra malonūs arba paprasčiausiai yra nepriimtini. Įprastai visas neigiamas elgesys yra adresuojamas tėvams, kurie vaikui skiria per mažai dėmesio ar laiko arba vaikas jaučiasi nemylimas.

Apibendrinant galime teigti, kad emociniai sunkumai koreliuoja su vaikų elgesiu ir sukelia elgesio problemas. Dažniausiai elgesio problemos siejamos su vaikų emocijomis, kurias

jie patiria artimoje aplinkoje, t.y. šeimoje ir konkrečiai tėvų atžvilgiu. Nepakankamas dėmesys, neigiamas tėvų požiūris į vaikus, netinkama socialinė aplinka ir kiti faktoriai sąlygoja vaikų emocines problemas, kurios (kaip problemų demonstravimo forma) iššaukia neigiamą vaikų elgesį.

2. POZITYVAUS ELGESIO KONSTRAVIMAS

2.1. Tipinis ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesys

Pastaruoju metu vis dažniau pabrėžiama, kad daugėja ikimokyklinio amžiaus vaikų, patiriančių psichosocialinės adaptacijos, emocijų ir elgesio problemų, sunkumų (hiperaktyvumas, savireguliacijos sutrikimai, agresyvumas ir kt.) (Ramanauskienė, 2005; Nasvytienė, 2005). Emocijų pažinimo svarba labai neseniai išpopuliarėjo tiek mokslininkų bendruomenėje, tiek plačioje visuomenėje, abi šios sferos pripažįsta emocinio vystymosi svarbą, ypač vaikystėje. Vaiko raida yra dinamiška, besikeičianti. Dažnai jos eiga nėra linijskai nuosekli – ji banguoja, sukasi spirale, kartais net trumpam grįžta atgal, kad galėtų vėliau šoktelti pirmyn. Dėl tokio vaikų raidos lankstumo specialistai labai atsargiai brėžia ribas tarp vadinamųjų normos ribų ir sutrikimo. Tai, ką vaikas jau turėtų sugebėti pagal savo amžių ir kas jau būtų nukrypimas nuo vidurkio. Nėra universalių raidos normų, kurios tiksliai apibūdintų priimtino elgesio ribas. Mokslinėje literatūroje normalumu yra laikoma tai, kas būdinga daugumai to amžiaus vaikų. Kalbant apie netinkamą elgesį, labiausiai atpažįstamos yra antisocialios emocijos, tokios kaip agresyvus elgesys. Pavyzdžiui, vaiko raidoje egzistuoja laikotarpiai (ypač 2–3 metų amžius), kai agresijos apraiškos yra būdingos, tačiau reikia stengtis, kad toks elgesys vaikui netaptų norma. Jei laiku nebus pastebėta ir reaguota, vaiko agresija gali tapti nuolatinio reiškiniu, dėl kurio gali kilti dar didesnių problemų. Vaikai, kurie elgiasi agresyviai, dažniausiai nepasitiki savimi.

Dėl neigiamo elgesio vaikai sulaukia ir dėmesio iš aplinkinių. Jiems visiškai nėra svarbu, kad tas dėmesys yra neigiamas. Agresyvus elgesys jiems yra naudingas, todėl toks elgesio modelis labai greitai išmokstamas. Pateikiamoje lentelėje (žr. 1 lentelę) lentelė sudaryta darbo autorės remiantis pozityvios tėvystės įgūdžių metodinėmis rekomendacijomis. Joje apibūdinamas vyraujantis elgesys ankstyvajame amžiaus tarpsnyje (vaikui esant 0–3 metų).

1 lentelė.

Skirtingo amžiaus vaikų vyraujantis emocijos ir elgesys

	0-3 metų vaikai	4-5 metų vaikai
Emocijos	Difuziškos (nelabai aiškios), jas galima paprastai apibūdinti kaip visa apimantį nerimą, o priešingame poliuje būtų pasitenkinimas, ramybė. Vaikas iki trejų metų jau puikiai gali išreikšti liūdesį, pyktį, džiaugsmą, baimę.	Emocijos siejamos su fantazija. Fantazija yra naudingas, nes taip vaikas gali įveikti įvairius jausmus – nerimą, liūdesį.

Elgesys	Vaiko pyktis gali būti intensyvus ir gali būti išreikštas kandžiojimusi, žnaibymusi, mušimusi. Paprastai toks elgesys nėra nukreiptas į konkretų asmenį.	Gali sustiprėti tokio amžiaus vaikų agresyvus elgesys. Jis gali būti nukreiptas prieš konkretų žmogų. Tokio amžiaus vaikai mokosi socialiai bendrauti su kitais vaikais, spręsti konfliktus, priimti pralaimėjimus.
----------------	--	---

Pasak Kilbey (2018), kuo dažniau per televiziją vaikas mato smurtą ir agresiją, tuo labiau didėja jo tolerancija šiam elgesiui, o vėliau toks elgesys gali tapti norma. Matomi neigiami elgesio pavyzdžiai taip pat veikia fizinę vaiko raidą, gebėjimą žaisti, mokymąsi, dėmesio sutelkimą ir bendravimo įgūdžius.

Vaikų emocinio vystymosi koncepcija – tai gebėjimas suprasti emocijas, suvokti jas iš emocinių signalų susiliejimo, veido išraiškos ir kūno pozos (Mayer, Salovey, 1997). Šis sugebėjimas suprasti emocijas bręsta vaikams augant ir vystantis. Jau nuo kūdikystės vaikų ankstyvasis emocinis vystymasis prasideda emocijų išraiška, kuri pasireiškia veido išraiškomis (pvz., šypsena).

Amžiaus tarpsnis nuo 2 iki 5 metų paprastai yra kritinė kelių sričių vystymosi stadija: emocijų, kalbos, pažinimo gebėjimų ir motorinių įgūdžių. Šiuo laikotarpiu vaikų emocinis vystymasis ir emocijų supratimas geriau įsisavinamas, nes vaikai įgyja sugebėjimą išreikšti save kalbine raiška. Daugeliu tyrimų nustatyta, kad vaikai, kurių namuose yra prasta emocinė atmosfera, per metus išmoksta 250 tūkst. žodžių, o vaikai, kurių namuose vyrauja darna, – daugiau nei 4 mln. žodžių. Pasak Hart ir Risley (2003), vaikams, kurie gyvena skurdžiai, reikia 26 valandų per savaitę teigiamų teiginių, kad jie suprastų klasėse ar grupėje naudojamą pozityvią kalbą. Kalbiniai įgūdžiai turi įtakos jausmams, nes negebėdami savęs išreikšti tinkamai, paliekame galimybę kurti neigiamas emocijas. Pasak Bortkevičienės (2017), kol maži vaikai nemoka kalbėti, jie išreiškia jausmus zyzimu ar, kaip tėvai pavadintų, „ožiavimusi“, bet tai irgi yra tam tikra kalba.

Vaikai greitai pradeda ugdyti naujus gebėjimus ir įgūdžius, kurie palengvina sąveiką su bendraamžiais ir suaugusiaisiais. Emocinis patyrimas yra neatsiejama vaikų raidos dalis, daranti įtaką visiems jų gyvenimo aspektams. Negalima sumenkinti emocijų supratimo svarbos, nes tai yra pagrindas sudėtingesniems emociniams įgūdžiams, tokiems kaip emocijų valdymas. Ikimokyklinis amžius yra geriausias laikas mokyti vaikus emocijų pažinimo ir supratimo pagrindų, emocinio intelekto.

Jausmai – tai platus stebimo elgesio, išreikštų jausmų, proto ir kūno būklės pokyčių spektras. Jausmai, emocijos, tai, kas patinka ir nepatinka, suteikia individualiam gyvenimui prasmę ir padaro mus laimingus ar nelaimingus, patenkintus ar nepatenkintus. Intelektas yra gebėjimas įgyti ir pritaikyti žinias ir įgūdžius. Emocinis intelektas yra sugebėjimas sėkmingai sąveikauti su kitais žmonėmis. Suprantant savo jausmus galima suprasti ir įvertinti kitus. Anot Goleman (2011), yra penki pagrindiniai emocinio intelekto elementai: savivoka,

savireguliacija, motyvacija, empatija ir socialiniai įgūdžiai. Emocijos yra valdomos biologinių impulsų, kurių negalime kontroliuoti, tačiau emocijas – galime. Kai emocijos užklumpa, jų tikrai negalima ignoruoti, tačiau jas galima atsargiai valdyti. Tai vadinama savireguliacija ir emocinis intelektas.

Apibūdindama savivoką Juškienė (2017)² pažymi, kad nežinodami emocijų ir jausmų pavadinimų, nesuvokiame, kaip jie atsispindi paties ar kito žmogaus veide, kūne, judesiuose, balse, širdyje, kvėpavime, elgesyje, reakcijose ir t. t., tol emocinio intelekto mokytis yra labai sunku ar net neįmanoma. Panašiai pirmoje klasėje pirmiausia mokomasi abėcėlės ir tik vėliau atskiros raidės sugula į skiemenis, žodžius, sakinius.

Visos veikiančios pusės turi suprasti, kad emocinis intelektas nėra ugdomas tik ugdymo įstaigoje. Emocinį intelektą pradeda ugdyti tėvai jau nuo gimimo. Mažam vaikui šeima yra visas pasaulis. Kokie bebūtų šeimos santykiai, jie atsispindi vaiko elgesyje. Jei visada šeimoje kalbama pakeltu tonu, vaikas tai laiko norma. Bortkevičienė (2017) pažymi, kad vaikai – mažos tėvų kopijos, tėvų elgesys atsispindi vaikuose. Tėvai natūraliai prisideda prie vaikų emocinio intelekto savo pačių elgesiu ir kalba. Tai, kaip tėvai elgiasi su vaikais ir tarpusavyje, vaikams nesąmoningai tampa gyvenimo norma. Nors vaikai perima tam tikrus elgesio modelius iš darželio, mokyklos ar draugų, tačiau šie elgesio modeliai visuomet pereina savotišką šeimoje esančių vertybių patikrinimo filtrą. Norint tinkamai ugdyti emocinį intelektą, reikia kalbėti apie tai, ką jaučiame. Jausmas turėtų sutapti su kūno kalba. Garsiai išreikštos emocijos leidžia pasijusti geriau, atpažinti jausmus, laiku spręsti problemas.

Apibendrinant galime teigti, kad vaiko vystymosi specifiškumas nebūtinai turi būti lygiai toks pat kaip kitų, tokio pat amžiaus vaikų. Kiekvienas vaikas yra unikali asmenybė, o jo vystymasis priklauso nuo daugybės faktorių: aplinkos, kurioje auga, tėvų, tėvų auklėjimo stiliaus, ikimokyklinės įstaigos ir net jį supančių vaikų. Vaikui augant, keičiasi tiek jo poreikiai, tiek elgesys. Mažamečiams išreikšti savo mintis žodžiais yra kur kas sudėtingiau nei vyresnio amžiaus vaikams, tad įprasta jausmų raiškos priemonė tampa emocijos ir elgesys.

2.2. Savikontrolės ugdymo svarba

Tam, kad vaikas geriau jaustųsi ugdymo įstaigoje, jam reikia padėti formuoti atitinkamus įgūdžius, nieko bendro neturinčius su akademinėmis žiniomis. Vaikai, kurie

² V. JUŠKIENĖ: EMOCINIS INTELEKTAS LIETUVOJE DAŽNAI SUPRANTAMAS NETEISINGAI (2017) <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-03-18-v-juskiene-emocinis-intelektas-lietuvojedaznai-suprantamas-neteisingai/156900>

stokoja organizacinių, laiko planavimo ar mokymosi įgūdžių, dažnai turi savikontrolės ar (ir) elgesio problemų.

Emocijų kontrolę vaikams lengviau ugdyti tose aplinkose, kuriose laikomasi taisyklių ir ribų. Pavyzdžiui, nustatant taisykles, kad vaikas gali pasiimti tik vieną lauko žaislą ir nesileidžiant į jokiais diskusijas, nedarant išimčių. Taip vaikai mokosi kantrybės, kuri yra viena svarbiausių savybių norint valdyti emocijas. Savireguliacija ir socialiniai įgūdžiai bėgant laikui vystosi tik struktūrizuotoje, tinkamo amžiaus, reaguojančioje ir rūpestingoje aplinkoje. Pedagogai turi aktyviai mokyti vaikus pozityvaus elgesio ir ugdyti savireguliacijos įgūdžius. Kaip vaikas yra ugdomas būtinų skaitymo ir matematikos įgūdžių, taip būtina ugdyti jo socialinius ir emocinius įgūdžius. Tačiau savireguliacijos įgūdžiams reikia laiko, suplanuoto mokymo, tinkamos aplinkos, kuriuose būtų tenkinami individualūs poreikiai.

Efektyvus elgesio valdymas visada turėtų prasidėti pagyrimu ir padrąsinimu. Labai svarbu, kad maži vaikai turėtų šiltus, teigiamus ir puoselėjančius santykius su mokytojais, būtų skatinama teigiama jų savimonė. Savireguliacijos ir grupės bendruomenės kūrimas prasideda nuo, rodos, paprastų metodų, tokių kaip, pagyrimas ir padrąsinimas, sąmoningas draugiškumo ir bendruomeninių įgūdžių (pvz., dalijimosi, emocijų pažinimo, konfliktų ir problemų sprendimo) ugdymas. Kai šie metodai taikomi saugioje ir tinkamo amžiaus aplinkoje, vaikai įgyja sveiką socialinį-emocinį pamatą.

Pasak Lewis (2019), šiuolaikiniai vaikai labai skiriasi nuo ankstesnių kartų. Jie turi mažiau savikontrolės. Jie išgyvena savireguliacijos krizę. Tai viena svarbiausių dalių konstruojant pozityvų elgesį.

Anot White (2012), ikimokyklinėse įstaigose žaidimas yra esminis vaiko raidos veiksnys, padedantis ugdyti mąstymą, savikontrolę ir socialinį bendradarbiavimą bei kitus svarbius įgūdžius. Mokantis socialinių įgūdžių bei savikontrolės svarbūs vaidmenų žaidimai. Žaisdami tokius žaidimus vaikai turi kontroliuoti savo impulsus ir laikytis taisyklių. Viena iš savikontrolės ugdymo strategijų, kai stengiamasi pakeisti vaiko elgesį, kad įvykiai, kurie sukelia vaikui nusivylimo, nepasitenkinimo jausmą, negalėtų sukelti tokio pat stiprumo agresyvios pykčio reakcijos. Pyktis yra natūralus jausmas. Anot Borkevičienės (2017), reikia įsisąmoninti, kad kai vaikas ima pykti, jam reikalinga šalia esančių žmonių pagalba, tiek tinkama kitų reakcija į emociją, tiek pačio vaiko. Taip padedama vaikui išsiugdyti savikontrolės įgūdžius. Naudojamas savęs instruktavimo metodas. Pedagogas turi padėti vaikui pažinti savo jausmus, jei tai yra negatyvūs jausmai, stengiamasi išmokti juos kontroliuoti ir išreikšti. Mokoma kontroliuoti, pavyzdžiui, pyktį, jį išreiškiant garsiai. Įvardijant, ką vaikas jaučia. Svarbu įpratinti vaikus atpažinti ankstyvuosius fizinius savo emocijų požymius. Ikimokyklinio amžiaus vaikams reikia parodyti ir papasakoti tam tikro jausmo būdingus bruožus bei formą. Suteikus jausmui formą, vaikams lengviau įsivaizduoti, kas pas juos viduje „apsigyvena“, kai

jie jaučiasi vienaip ar kitaip. Sėkmingas pykčio atpažinimas ir valdymas moko vaikus pajusti savo kūno pokyčius, o kylančią energiją nukreipti kitur. Kartu yra ugdomi ir socialiniai gebėjimai.

Analizuojant vaiko savikontrolę ir jos ugdymo svarbą, paaiškėjo, kad būtent savo emocijų ir elgesio kontrolė padeda pasiekti pozityvaus elgesio rezultatų. Vaikas, gebantis valdyti arba nukreipti savo pyktį kita linkme yra kur kas paklusnesnis, geriau įsisavinantis informaciją. Svarbus veiksnys, siekiant vaiko paklusnumo ir teigiamo elgesio modelio formavimo, svarbu, kad vaikas būtų pagiriamas, paskatinamas. Visada bendraujant su vaiku, reikia stengtis pirmiausia jam sakyti teigiamus, malonius dalykus, o po to pereiti prie kritikos ar pamokymo. Tokiu atveju, vaikas iš karto nenusimins ir lengviau priims jam sakomus dalykus.

2.3. Pozityvaus elgesio palaikymas ankstyvojoje vaikystėje

Jau išsiaiškinome, kad pirmiausia vaikų ugdymas prasideda šeimoje. Vaikai mato tėvų elgesio ir emocijų raiškos pavyzdžius, analizuoja jų elgesį ir jį perima. Tai, kaip tėvai bendrauja tarpusavyje ir kaip su vaiku, daro tiesioginę įtaką vaiko elgesiui bei emocijoms. Vaikas stebi ir perima šeimos gyvenimo būdą, jos narių dorovinę ir dvasinę kultūrą, elgesį, vertybines orientacijas, elgesio normas, veiklos ir bendravimo su kitais būdus (Miškinis, 2003). Perimant žinias ir vertybes, vis geriau pažįstamas pasaulis, formuojasi asmenybės pažiūrų į pasaulį sistema ir jos dvasinė sfera, taip pat pažinimo jėgos ir gebėjimai (Rajackas, V., 2002).

Pasak Burvytės (2017), vaikų gerovės ir elgesio klausimai neretai tampa iššūkiu mokytojams, tėvams ir kitiems ugdytojams, nes dažnai juos apima emocijos ir jausmai, trukdantys parinkti vaikus palaikančius, pasitikėjimą parodančius ir pagalbą teikiančius žodžius, kuriuos vaikai priimtų kaip suaugusiųjų palaikymą ir mokytoji pozityvaus elgesio tenkinant savo poreikius. Visi vaikai siekia džiuginti savo tėvus, pedagogus ir kitus ugdytojus. Jeigu jiems to padaryti nepavyksta, ieško kitų, destruktivių būdų, kaip būti pastebėtiems suaugusiųjų. Todėl pedagogai ir kiti ugdytojai turi įgyti pozityvių socialinių kompetencijų ir siekti harmoningos vaikų raidos, suteikdami vaikams reikalingą pagalbą.

Ikimokyklinio amžiaus laikotarpis yra vienas svarbiausių vaiko vystymosi periodų. Tai pirmieji vaiko gyvenimo metai, kurių metu išmokstama pagrindinių dalykų: vaikščioti, kalbėti, reikšti mintis. Kartu, tai ir vienas sunkiausių periodų, nes vaikas labai daug elgesio ar emocinės raiškos pavyzdžių perima iš aplinkos. Tai kokį pavyzdį vaikas mato, atsispindi jo bendravime ir elgesyje. Abromaitienė (2008), Leliūgienė (2003) teigia, kad, valdant vaikų elgesį ir emocijas, kompleksinė ir nuosekli sistema padeda valdyti nepriimtina vaikų elgesį. Autorės pažymi, kad turi būti derinamos taisyklės, skatinimai ir nuobaudos.

Vaikams, kuriems ankstyvame amžiuje būdingos elgesio problemos, gali grėsti socialinė bendraamžių atstumtis ar prastesni akademiniai rezultatai. Prieš dešimtmetį atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad nuolatinis iššūkių keliantis mažų vaikų elgesys lemia rimtesnes elgesio problemas ir neigiamas pasekmes (Dunlap, 2006; McCartney, 2010). Dėl šios priežasties svarbu užtikrinti vaiko teigiamo elgesio ugdymą.

Teigiamo elgesio konstravimas galimas žaidžiant, atliekant bandymus ar kitokią veiklą. Tinkamas socialinių įgūdžių mokymas, kuriame naudojamos lėlės, pasakojimai, pirštų žaidimai, šešėlių teatras, socialiniai pasakojimai, dainos, grupiniai žaidimai ir meninė veikla. Svarbiausia ankstyvojoje vaikystėje pastebėjus netinkamą elgesį išnagrinėti ankstyvosios elgesio intervencijos poreikį. Jeigu jis yra pripažįstamas, kitas žingsnis yra vaiko stebėjimas. Reikia nuspręsti, kokios tikslingos ir tinkamiausios priemonės bus naudojamos vaiko pozityviam elgesiui konstruoti. Ne mažiau svarbi yra kitų su vaiku susijusių žmonių socialinė įtaka, sudarant taisykles ir tvarką, kaip įtraukti draugus, mokytojus, šeimą, mokyti vaiką reikšti emocijas ir skatinti tinkamą elgesį ugdymo įstaigoje.

Santykių kūrimas. Geri darbuotojų santykiai su vaikais, šeimos su ugdymo įstaiga, vaikų su kitais vaikais bei specialistų su pedagogais yra labai svarbus aspektas. Gerų santykių kūrimas yra pagrindas mokyti vaikus socialinės kompetencijos, be to, tai būtina sąlyga, kad specialios ugdymo priemonės turėtų teigiamą poveikį. Geri santykiai padidina specialistų galimybes užtikrinti teigiamą vaikų elgesį tiek kalbant apie kasdienę rutiną, tiek sudarant galiojančias grupės taisykles. Anot Vosylienės (2009) teigiamas elgesys kuriamas, kartu su vaikais, susikuriant taisykles, susitarimus, apribojimus, laukiamus rezultatus. Geros taisyklės moko vaikus socialiai priimtino elgesio, o geri santykiai su suaugusiuoju padeda jaustis saugiai, emociškai stabiliai. Geri tarpusavio santykiai gali užkirsti kelią netinkamam elgesiui. Svarbus tarpusavio ryšys su vaiku, nes jei vaikas jo nejaus, toks bendravimas gali kelti vaikui stresą, jis nesijaus saugiai. Pasak Holden, nejausdamas gerų tarpusavio santykių vaikas gali patirti stresą, o tai gali lemti netinkamą prisirišimą, kada vaikas siekia jaustis saugiai, elgdamasis netinkamai. Todėl būtina su vaiku kurti teigiamus santykius, taip išvengiant netinkamo elgesio.

Įprasta tvarka ir ritualai. Anot Copley (2009), įprasta tvarka padeda „suprasti teisingai“. Tai vienas iš „kitos“, ne namų aplinkos saugumo jausmo kūrimo būdas. Ji ypač reikalinga ikimokyklinio amžiaus vaikams. Nauja aplinka ir nežinomybė vaikus gąsdina. Kas bus, ką jie veiks, kai nebus šalia šeimos, o kai tvarka nusistovi, vaikai jaučiasi saugūs, jie žino, ko tikėtis. Įprastai tvarkai numatyti ir įtvirtinti ypač svarbu aplinkos detalės bei pedagogo mokėjimas modeliuoti tvarką. Tai apima reagavimą į netinkamą elgesį, judėjimą grupės aplinkoje, mokomųjų priemonių vietas, savarankiško laiko vietas parinkimą, organizavimą – visa tai užtikrina saugumą. Dar vienas būdas užtikrinti saugumą bei darną grupėje yra kasdieniai ritualai. Ritualai turėtų asocijuotis su teigiamomis emocijomis. Vaikai jaučiasi

pasitikintys savimi, kai žino, kas seka po kažkokios veiklos ir kaip tai atlikti. Pavyzdžiui, įjungus tam tikrą muziką, vaikai žino, kad atliks kažkokį darbėlį, ar pasirodžius tam tikram asmeniui atliks tam tikrą veiklą. Tvarkos ir ritualų įvedimas teigiamai veikia vaikų elgesį, gerėja jų gebėjimas mokytis.

Pozityvus skatinimas. Jeigu vaikai yra skatinami pozityviai, akcentuojamas teigiamas elgesys, o ne neigiamas, tuo dažniau jie elgiasi tinkamai. Pasak, Balandės ir Gudelienės (2018), drausminant vaikus reikia atsižvelgti į taikomų priemonių pobūdį ir trukmę – jos turi būti adekvačios prasižengimui. Pagyrimas turi būti sakomas viešai, o pražanga – asmeniškai. Labai svarbu, kad drausminės priemonės būtų žinomos iškart. Taip sudaroma galimybė rinktis, kuri skatina vaiko atsakomybę ir stiprina jo pasitikėjimą savimi. Tiek pedagogo tiek tėvų elgsenos strategija yra teigiamas pageidautino elgesio vertinimas pagyrimu, apdovanojimu, nes vaikas geriau suvokia, koks elgesys yra priimtinas ir pageidautinas, ir jis stengiasi elgtis taip, kad patiktų suaugusiajam. Dowling, Porter, Webster-Stratton, VanderVen pozityviosios pedagogikos kryptis teigia, kad tinkamas elgesys skatinamas palaikant su vaiku glaudų pozityvų emocinį ryšį, rodant jam pakankamai dėmesio, padrašinant, skatinant, giriant, taikant natūralių bei loginių pasekmių būdus bei nusibrėžiant aiškias ribas (Monkevičienė, O., 2010). Taip daroma siekiant paskatinti vaiką bendradarbiauti. Socialinis mokymasis vyksta vaikams stebint kitų elgesį. Tik tada galime imtis kito žingsnio – pozityvaus edukacinio pokalbio. Kadangi vaikus ugdome pavyzdžiu, veiksmingi yra tarpusavio bendradarbiavimu grįsti metodai, kuriuos tikslingai ir planingai taiko tiek tėvai, tiek pedagogas, tiek socialinis pedagogas, tiek kiti įstaigoje dirbantys žmonės. Planingas ir tikslingas tėvų, ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogo ir (ar) socialinio pedagogo, kitų įstaigos darbuotojų veikimas siekiant tvaraus pokyčio vaiko gyvenime turi būti paremtas pozityviu pokalbiu ir vaiko žiniomis bei vaiko kaip asmens tapatumo pažinimu (Burvytė, 2017).

Pozityvi sąveika su vaiku. Šeimos narius labiausiai suvienija bendros pozityvios sąveikos, kai jie kartu džiaugiasi ir siekia bendro rezultato. Solidarumo jausmas šeimoje atsiranda per bendrus žaidimus ar kitas veiklas, kuriose visi su džiaugsmu dalyvauja. Pozityvios sąveikos su vaikas vienija šeimos narius ir padeda sukurti bendrumo jausmą šeimoje. Kai tėvai linksminasi kartu su savo vaikais, sumažėja vaikų priešiškus ir namuose įsivyrąja harmonija. Pozityvios sąveikos – įvairi tėvų ir vaikų bendra veikla, kai visi patiria teigiamas emocijas ir stiprinamas tarpusavio ryšys. Tai gali būti bendri žaidimai, šeimos vaidinimai, šventės, išvykos, muzikavimas, maisto ruošimas, pašto ženklų kolekcionavimas ar net namų ruoša. Viskas priklauso nuo tėvų išradingumo ir sugebėjimo sudominti vaiką bendra veikla. Tėvų entuziazmas užkrečia vaikus ir jie labai greitai įsitraukia į bendrą veiklą, panaudodami visą savo kūrybingumą. Bendri tėvų ir vaikų žaidimai – viena pozityviausių bendrų veiklų.

Žaisdamas vaikas atsipalaiduoja ir išžaidžia patirtas traumas bei išjaučia neigiamas emocijas: nerimą, pyktį, baimę ir liūdesį. Žaidimai ugdo vaiko kūrybiškumą ir lavina vaizduotę.

Svarbu pastebėti, kad socialinių įgūdžių ir teigiamų elgesio normų ugdymas suteikia vaikams galimybę išmokti to, ką jiems reikia žinoti, kad įsijungtų į visuomenę vyresniame amžiuje. Tai reiškia, kad nuolatinis vaikų ugdymas ankstyvojoje vaikystėje yra esminis vaiko elgesio ir integracijos pagrindas. Pažymėtina ir tai, kad vaiko įtraukimas į įvairias veiklas ugdo tiek vaiko gebėjimus, tiek socialinius įgūdžius, kurie tampa vaiko pažintiniais bei analitiniais gebėjimais, siekiant atskirti gerą nuo blogo.

Fizinė aplinka. Pozityvus elgesio konstravimas yra ne tik plano sudarymas vaikams, kurie turi elgesio problemų, tai sistema, keičianti aplinką, kad mažėtų dirgiklių, skatinančių netinkamą elgesį, o pedagogai mokėtų tinkamai reaguoti į situaciją. Vaikų emocinė savijauta gali įtakoti jų dalyvavimo mokymo(si) procese kokybę, tarpusavio santykius, bendravimo veiksmingumą, mokymosi aplinką ir tai, kaip jie ten sąveikauja, kokia sukurta atmosfera toje erdvėje (APA,2019).

Edukacinės erdvės svarba ikimokyklinio ugdymo įstaigose per pastaruosius kelis dešimtmečius išaugo. Vis didesnis dėmesys skiriamas fizinės bei emocinės aplinkos vaidmeniui ikimokyklinio ugdymo srityse. Svarbu ne tik tai, kas vykdo edukacinę veiklą ir koks yra jos turinys, bet ir tai, kur tai vyksta. Melhuish (2016) teigia, kad fizinė bei emocinė ugdymo aplinka yra pagrindas užtikrinant ikimokyklinio ugdymo kokybę. Prieš kelis dešimtmečius pradėjo daugėti mokslinių tyrimų, kuriuose dėmesys buvo skiriamas švietimo aplinkai. Fizinės aplinkos kokybė pirmaisiais vaiko metais yra labai svarbi, ji siejasi su gerove ir tinkamu vystymusi. Tyrimai rodo, kad fizinė aplinka ankstyvojo amžiaus vaikams turėjo įtakos vaiko elgesio, pažinimo ir emocinei raidai (Guo, Justice, Kaderavek, McGinty, 2012). Švietimo aplinka, be fizinės, apima psichologinius ir socialinius aspektus, visi trys jie yra susipynę ir tarpusavyje glaudžiai susiję (Gifford, Nilsson 2014). Ikimokyklinio ugdymo įstaigos erdvė turėtų būti orientuota į vaikus veikiančius grupėje. Vaikai turėtų turėti galimybę aktyviai žaisti ir jaustis saugiai. Švietimo įstaigos erdvė turėtų būti praturtinta įvairiomis edukacinėmis priemonėmis. Pastarosios turėtų atitikti visų vaikų besikeičiančius poreikius, sugebėjimus, o svarbiausia - užtikrintų tinkamą psichologinį tobulėjimą. Reikia paminėti, kad atkreipiamas dėmesys į erdvę kaip į inkluzijos stiprinimo aspektą, skatinant lygias galimybes veikti vaikams, ne mažiau svarbi erdvė dalyvauti ir tėvams.

Bendradarbiavimas. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo sąveika yra labai plataus ikimokyklinio ugdymo įstaigos veiklos konteksto. Ji apima ryšius su bendruomene, ugdomosios aplinkos vaikui sudarymą, edukacinių tėvų nuostatų įtvirtinimą. Tėvų dalyvavimas vaiko ikimokyklinio ugdymo ugdymo procese padeda plėtoti tėvų dalyvavimo vaikų ugdymo procese galimybes, stiprinamos jų edukacinės teisės.

Daugelis vaikų turi sunkumų socialinėje aplinkoje, nes nežino, kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje. Vaikai socialinėje aplinkoje dažnai išreiškia neigiamas emocijas, tokias kaip pyktis, priešišnumas, susierzinimas, nerimas ir kt. Taip pat teigiamas, tokias kaip akių kontaktas, jautrumas, dosnumas. Kad vaikai geriau jaustųsi socialinėje aplinkoje, jiems reikia išmokyti neigiamas elgesis keisti į pozityvų. Vaikų elgesys priklauso tiek nuo aplinkos, kuri ji supa, tiek nuo asmenų, su kuriais vaikas nuolat bendrauja.

Nuo pat ankstyvosios vaikystės pradedant formuoti vaiko socialaus elgesio įgūdžius, įmanoma užkirsti kelią vaiko nepaklusnumui, elgesio ar emociniams sunkumams. Jeigu vaikai sunkiai įgauna tokius įgūdžius, tėvai turi padėti juos formuoti. Remiantis pedagogine-psichologine literatūra, vaikai nuo pat mažens turi būti skatinami elgtis teisingai, paisyti kitų nuomonės, gerbti juos. Ikimokyklinio amžiaus vaikas dėl psichinių ir fizinių galimybių ribotumo tėvų bandymą keisti jo elgesį suvoks ir priims kitaip negu, tarkim, paauglys. Šiandieniniai tėvai suvokia, kad jau nepakanka derinti meilę ir tradicinį vaikų auklėjimą, kad reikia ir naujų gebėjimų, ir modernių demokratiškų veikimo principų.

Apibendrinant galime teigti, kad esminis pozityvaus elgesio konstravimo pagrindas yra bendradarbiavimas. Bendradarbiavimas tiek tarp tėvų ir vaiko, tiek tarp tėvų ir ugdymo įstaigos. Vaikas turi jaustis saugus ir išklaustytas, kad jo raida būtų sietina su pozityviu elgesio ir teigiamomis emocijomis. Bendraujant su vaiku ir skatinant jo pažintinius poreikius svarbu atsižvelgti į tai ko nori vaikas, kalbėtis su juo. Net jeigu ir vaikas pasielgė neteisingai, reikia jam paaiškinti, kodėl tas poelgis yra neteisingas ir vis tiek rasti dėl ko vaiką pagirti. Tokiu principu bus skatinamas vaiko pozityvus elgesys ir glaudesnis ryšys su tėvais.

Apibendrinant teorinę dalį galime teigti:

Emocijos – neatskiriama mūsų gyvenimo dalis. Tai, kaip mes gebame valdyti emocijas, atsispindi ir mūsų elgesyje ir pasaulio suvokime. Svarbus emocijų pažinimo laikotarpis yra ankstyvoji vaikystė, kurios metu vaikas pradeda suprasti esminius procesų veikimo principus, susipažįsta su aplinka ir pradeda pažinti pats save. Tai, kokį pavyzdį vaikas mato namuose, ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje ar bendrai jį supančioje aplinkoje, padeda jiems susidaryti pirminius įspūdžius ir perimti tam tikrus dalykus iš aplinkos. Dėl šios priežasties, vienas svarbiausių uždavinių yra užtikrinti vaikui saugią ir tinkamą ugdymui aplinką.

Emocijų pažinimo sąsajos su vaiko elgesiu yra plačiai nagrinėjamos psichologinėje ir pedagoginėje literatūroje, siekiant sukurti efektyvų vaiko emocijų ir elgesio modelio konstrukta. Išskiriami esminiai kriterijai yra: identifikuoti vaiko problemas ir problemų atsiradimo priežastis, sukurti prevencines priemones, siekiant užkirsti kelią, galimiems elgesio ar (ir) emociniams sunkumams, atsižvelgti į vaiko poreikius ir svarbiausia – kalbėtis su vaiku ir stengtis jį suprasti.

Tiek tėvams, tiek ugdymo įstaigų darbuotojams svarbu stengtis suprasti ir analizuoti vaiko poreikius, atsižvelgti į priimamus sprendimus ir elgtis kaip įmanoma pozityviau. Tokiu būdu yra sukuriamas pozityvaus elgesio ir emocijų raiškos konstruktas, padedantis vaikui tobulėti ir pažinti jį supančią aplinką, nesusidarant klaidingų įspūdžių ar išankstinių neigiamų nuomonių. Ankstyvojo amžiaus pedagogai yra atsakingi už tai, kad būtų užtikrinamas ir palaikomas teigiamas socialinis klimatas bei skatinimas taikus konfliktų sprendimas.

3. POZITYVAUS ELGESIO KONSTRAVIMO STRATEGIJŲ TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija ir metodai

Siekiant atskleisti, kaip ikimokyklinio amžiaus vaikų pozityvus elgesys konstruojamas, sąveiką su kitais ugdymo proceso dalyviais, kaip skatinami pozityvus elgesio pokyčiai ikimokyklinėje įstaigoje. 2019 m. balandžio mėn. – 2019 m. liepos mėn. vykdytas X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje veiklos tyrimas.

Tyrimas buvo vykdomas pagal tokią tyrimo proceso schemą:

1. Sutikimų bei prašymų atlikti tyrimą ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje rinkimas. (2019.04.02 – 04.08) (1,2 preidai)
2. Interviu klausimų, remiantis teorine tyrimo dalimi, parengimas;
3. Atliktas pedagogų ir tėvų pusiau struktūruotas interviu, siekiant išsiaiškinti taikomas elgesio strategijas bei vaikų elgesio raišką. (2019.04.10 - 04.12)
4. Veiklos tyrimo etapai:
  - 1 etapas. Situacijos analizė.(2019.04.17)
  - 2 etapas. Tyrimo dalyvio (2,5 m. vaiko) bei jo aplinkos stebėjimas. (2019.04.23- 04.26)
  - 3 etapas. Pokyčių inicijavimas. (2019.05.07- 2019.07.15)
  - 4 etapas. Baigiamasis rezultatų pristatymas. (2019.07.24)

Tyrimas grįstas holistiniu požiūriu, kai visapusiškai atskleidžiamas tyrimo kontekstas, apibūdinant aplinkas, dalyvius, jų veiklas. Pirmiausia apibūdinama ikimokyklinio ugdymo įstaiga, kurioje atliktas tyrimas. Ikimokyklinė ugdymo įstaiga X – tai valstybinė ikimokyklinė ugdymo įstaiga, esanti kaimiškoje vietovėje, tačiau nėra labai nutolusi nuo miesto. Remiantis internetinėje erdvėje esančiu įstaigos ugdymo apibendrinimu, didelis dėmesys yra skiriamas ugdymui(si) bei ugdymo turiniui, kuris orientuotas į kompetencijų ugdymą, ugdymo turinio integralumą. Įstaigos tikslas – kurti sąlygas, padedančias tenkinti vaiko prigimtinius, kultūrinius, etninius, socialinius, pažintinius poreikius. Mokyklos administracija, aktualizuodama pokyčių poreikį sprendžiant emocijų ir elgesio sunkumus bei vengiant ekskliuzijos, inicijavo tiriamąsias veiklas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Veiklos tyrimas pasirinktas dėl to, kad tyrėjui yra galimybė tiesiogiai dalyvauti ir keisti situacijas veikoje. Nuspręsta gilintis į tai, nes tėvai paprašė pagalbos. Nuspręsta surengti susitikimą, kad geriau suprasti situaciją. Darbo autorių domina ne tik nagrinėjama problema, bet galimybė keisti esamą situaciją.

Tyrimo etika. Tyrimo dalyviai buvo asmeniškai supažindinami su tyrimu, buvo atsakyta į jiems iškilusius klausimus. Tyrimas buvo atliekamas remiantis laisvanoriškumo

principu. Tyrimo dalyviai, sužinoję apie tyrimą, turėjo laisvą galimybę apsispręsti dėl dalyvavimo. Tyrimo dalyviams nebuvo daromas tiesioginis ar netiesioginis spaudimas dalyvauti tyrime. Buvo gautas visų tyrimo dalyvių sutikimas: tėvų, pedagogo bei pedagogo padėjėjo interviu - žodinis sutikimas, vaikų – tėvų pasirašyti raštiški sutikimai dalyvauti tyrime.

Tyrimo stengiamasi atlikti anonimiškumo principą. Darbo autoriaus buvo prašoma neatskleisti tyrimo dalyvių tam tikros suteiktos informacijos apie pagrindinį tyrimo dalyvį (vaiką), nepaisant jų atvirumo ir asmeniškumo. Visuose surinktuose duomenyse nenaudojami dalyvių vardai bei juos galinti identifikuoti informacija. Atliekant tyrimą buvo naudotas ir konfidencialumo principas. Tyrimo dalyvių pateikta diskretiška informacija nebuvo viešinama.

Tyrimas buvo atliekamas remiantis lygiavertiškumo principu, t.y. stengiamasi išlaikyti lygiavertį santykį, tarp pedagogų, kaip darbo kolegų ir tyrimo vykdytojo.

Tyrimas buvo atliekamas remiantis ir naudingumo principu. Tėvams buvo įdomu gauti apibendrintus tyrimo rezultatus, taip pat panaudoti ateityje, jei iškiltų panašių sunkumų.

Mokslininkai Greig ir kt. (2005) teigia, kad svarbiausias tyrėjo principas yra nedaryti vaikams spaudimo, vengti apgaulės ar manipuliacijos jais. Viso tyrimo metu buvo stebima vaikų būseną ir aptariama su tėvais. Jei pastebėta, kad vaikas neramus, suirzęs ar nuliūdęs ar kitaip tyrimas jį emociškai netinkamai veikia tyrimas yra nutraukiamas.

Tyrimo imtis: ikimokyklinio ugdymo grupės vaikai (N = 9), mamos (N = 6) tėvai (N = 4) pedagogas (N = 1), pedagogo padėjėjas (N = 1).

Duomenų rinkimui buvo pasirinkti keli instrumentai:

pusiau struktūruotas interviu, su iš anksto parengtais klausimais, siekiant išsiaiškinti, kiek ir kokios informacijos turi pedagogai ir tėvai apie pozityvaus elgesio strategijas. Interviu yra vienas iš efektyviausių ir lanksčiausių duomenų rinkimo metodų, nes leidžia informantams atsiskleisti, papasakoti apie tiriamąjį reiškinį savo terminais (Tidikis, 2003). Pusiau struktūruotas interviu pasirinktas išsiaiškinti, kokias strategijas naudoja tėvai ir pedagogai konstruodami pozityvų vaikų elgesį.

Instrumento pristatymas. Interviu klausimynas sudarytas iš 4 klausimų. Tyrimas buvo atliekamas iš anksto su pedagogėmis (pedagoge, pedagogės padėjėja) suderinus pokalbio vietą, laiką, preliminarią trukmę (45 min.) bei suteikus informaciją, kokio pobūdžio tyrimas bus atliekamas. Iš anksto suderinus su tėvais pokalbio vietą, laiką, preliminarią trukmę (45min.) bei suteikus informaciją, kokio pobūdžio tyrimas bus atliekamas.

Visi pedagogai dalyvavo interviu, tačiau ne visos šeimos dalyvavo. Dalyvavo tik vienas iš tėvų, 2 mamos ir 1 tėtis atsisakė dalyvauti, motyvuodamos laiko stoka. Toks šeimų sprendimas buvo gerbiamas.

Interviu tyrimo imtis. Anot Bitino ir kt. (2008), kokybinio tyrimo imčiai sudaryti netaikomi griežti reikalavimai. Interviu dalyvavo pedagogai (N = 2), mamos (N = 6), tėčiai (N

= 4). Interviu tekstams naudotas kodavimas: pedagogas – P1, pedagogo padėjėja - P2, mamos – M1, M2, M3, M4, M5³, M6, tėvai – T1, T2, T3, T4⁴.

Interviu fiksuojamas *verbaliniu* būdu t.y. tyrėjo užrašuose, šis būdas pasirinktas dėl informantų atsisakymo pateikti atsakymus įrašant diktofono pagalba, motyvuojant neužtikrintumu dėl duomenų konfidencialumo.

Kokybinė turinio analizė. Atliktas daugkartinis teksto skaitymas ir analizavimas. Iš šio teksto išskiriamos kategorijos besikartojančiais su tema susijusiais žodžiais. Kategorijos suskirstomos į subkategorijas, jos pagrindžiamos tyrimo dalyvių užrašytais teiginiais.

Remiantis turinio analize buvo sudarytos lentelės. Pateikiama pusiau struktūruoto interviu metu gautų atsakymų analizė ir interpretacija. Iš gautų atsakymų iškeliami problema, nustatomas tyrimo dalyvis (V⁵) bei jo šeima.

Veiklos tyrimo etapai:

2 etapas. Tyrimo dalyvio (2,5 m. amžiaus vaiko) bei jo aplinkos stebėjimas. Seniausiu socialiniu mokslų metodu – *moksliniu stebėjimu*.

Pasirinktas dėl to, kad ypač tinka rinkti duomenis apie žmonių elgesį natūralioje aplinkoje. Be to šis tyrimas yra tinkamas vaiko stebėjimui, nes vaikai neturi pakankamų savirefleksijos gebėjimų, jų ribotas žodynas ar jiems sunku žodžiais išreikšti tai, ko jų klausama.

Stebėjimo tikslas – išsiaiškinti, kaip aplinka (socialinė, fizinė), kurioje sąveikauja pagrindinis tyrimo dalyvis bei tiriamųjų grupė veikia jų elgesį. Šiuo metodu gaunama informacija, kuria siekiama atskleisti ir suprasti fizinės bei socialinės aplinkos įtaką per įvykius tiek dalyvių, tiek stebėtojo požiūriu.

Tyrimo vieta ir laikas – ikimokyklinės ugdymo įstaigos grupė, kurioje ugdomi 2-3 metų vaikai, 2019 m. nuo balandžio 23d. iki balandžio 29d. Stebėjimu tyrėjas jį gali įvertinti tiksliau, nei tai padarytų asmenys nuolat dirbantys toje aplinkoje. Be to stebėjimas suteikia galimybę vienu metu aprėpti daugiau savybių bei stebimų reiškinių, nors susitelkiama ties vienu individu grupėje, kad būtų galima užfiksuoti jo elgesį bei pedagogų sąveiką su kitais vaikais.

Tyrimo imtis. Stebėjime dalyvavo ikimokyklinio amžiaus (2 -3 m.) vaikai, vienas iš vaikų yra tyrimo dalyvis, kurio elgesys bus stebimas. (N = 1), pedagogas (N = 1), pedagogo padėjėjas (N = 1).

Stebėjimo metodu gautos informacijos atvaizdavimo būdas – *verbalinis*. Stebėjimas fiksuojamas aprašymas ir dienoraščio rašymas.

Papildomi duomenys, kurie gali įtakoti tyrimo dalyvio elgesį užfiksuoti nuotraukose.

³ Tyrimo dalyvio mama;

⁴ Tyrimo dalyvio tėtis;

⁵ Tyrimo dalyvis

2 etapas bei 4 etapas. *Tyrimo dalyvio bei jo aplinkos stebėjimo etape bei baigiamųjų rezultatų pristatyme naudota. Piešinio analizė* pagal stebėjimo planą. Atliekant vaiko piešinio, stebėjimo metodo pagalba gauti rezultatai yra patikimesni ir teisingesni, nes jie vienas kitą papildo. Lyginami piešiniai prieš tyrimą ir jam baigiantis

Tyrimo tikslas – pagal piešinį aprašyti, kaip tyrimo dalyvis jaučiasi ikimokyklinio ugdymo grupėje. Šiuo būdu siekiama išsiaiškinti ir geriau suprasti tyrimo dalyvį lyginant piešinį su kito vaiko piešiniu. Remiantis amžiumi (2,5), tai vienas tinkamiausių būdų, tai atskleisti, nes tokio amžiaus vaikai dar negeba rišliai reikšti minčių ar paaiškinti tam tikrų situacijų.

Tyrimo uždaviniai – stebėti piešimo procesą, išanalizuoti piešinį.

Tyrimo dalyviai – 2,5 metų vaikas.

Tyrimo eiga. Vaiko stebėjimas piešiant buvo atliekamas dviem būdais:

1. Vaiko piešimo proceso eigos fiksavimas stebėjimo dienoraštyje.
2. Vaiko piešinio fiksavimas nuotraukose.

Turinio analizė. Daugkartinis dienoraščio skaitymas ir analizavimas. Piešinių analizavimas, lyginimas.

Tyrimo ribotumai. Tyrimo ribotumai galimi stebint aplinką, kurioje veikia tyrimo dalyviai tai – stebėtojo daroma įtaka. Turėdamas išankstinę nuostatą apie tyrimo eigą, tyrėjas gali matyti tik tai, ką nori matyti, be to galimos įvairios klaidos interpretuojant tyrimo dalyvio (vaiko) elgesį. Interviu metodo ribotumai dėl ne visų tėvų dalyvavimo.

3.2. Interviu tyrimo rezultatai

Interviu tyrimas vyko 2019.04.10 – 04.12. Dalyviai buvo supažindinti su tyrimo idėja. Tyrimas vyko ikimokyklinės įstaigos grupėje, kurioje veikia pedagogai bei lanko vaikai, kurių tėvai dalyvavo tyrime. Ši vieta pasirinkta todėl, kad tyrimo dalyvių gerai pažįstama, nekelianti streso. Atliekant tyrimą dalyvavo tik tyrėjas ir šeima arba vienas iš tėvų, taip pat kitą dieną – tyrėjas ir pedagogas.

Iš visų tyrimo dalyvių - pedagogų ir tėvų - siekiama gauti atsakymus į tuos pačius klausimus tokia pat tvarka, buvo naudojamas klausimynas – preliminariai suformuluojami atviri klausimai ir numatoma jų eilės tvarka. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti ir palyginti kiek ir kokios informacijos turi pedagogai bei tėvai apie pozityvų elgesį bei jo strategijas.

2 lentelė.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų ir tėvų pozityvaus elgesio ir emocijų samprata

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai	Teiginių skaičius
Pozityvaus elgesio ir emocijų samprata	Geras elgesys	<p><i>Man pozityvumas yra gerumas, kaip ir nevertojimas žodžio „ne“, visada pabrėžti teigiamus dalykus ir juos skatinti.[P1]</i></p> <p><i>Gerumas skatina gerumą. Geras elgesys. [P2];</i></p> <p><i>Apibrėžimo tikrai nežinau, bet manau, geras elgesys [M3]</i></p> <p><i>Kai gerai elgiesi.<..>gerai ir jautiesi. [M4]</i></p> <p><i>Geras jausmas ir elgesys [M2]</i></p> <p><i>Gerumas...geras elgesys [T1]</i></p> <p><i>Geras elgesys [T3]</i></p>	7
	Tinkamas elgesys	<p><i>Tinkamas elgesys [M5]</i></p> <p><i>Tinkamas elgesys su kitais. [T4]</i></p> <p><i>Teigiamas elgesio mokymas. [M1].</i></p> <p><i>Tinkamas elgesys[M6]</i></p> <p><i>Sunku pasakyti, tinkamai elgiesi, nežinau[T2]</i></p>	5

Pedagogai ir tėvai išskyrė dvi subkategorijas apibūdinančias pozityvų elgesį ir emocijas: gerą ir tinkamą elgesį. Tėvai minėjo nežinantys tikslaus apibrėžimo, bet atsakymus pateikė, kad tai yra „geras“ elgesys, pastarojo atsakymo buvo daugiausiai paminėta. Tinkamą elgesį paminėjo 5 respondentai. Dauguma tėvų apibrėždami pozityvaus elgesio ir emocijų sampratą, nurodydavo naudojamą strategijas, todėl išskirti tyrimo dalyvių atsakymus buvo pakankamai sunku. <..> pagal knygas kaip parašyta aš nežinau, sunku pasakyti... Tai nežinau, tinkamas elgesys, nes mes visada sudarome sutartį, kas laukia (koks prizas), už tinkamą elgesį[M6]

Remiantis atsakymais, galime teigti, kad tėvai supranta, kokia reikšmė pozityvaus emocijų ir elgesio. Nors ir išlieka stereotipinis „geras“ apibūdinimas.

3 lentelė

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų ir tėvų pozityvaus elgesio ir emocijų naudojamos strategijos

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai	Teiginių skaičius
------------	---------------	-----------	-------------------

<p>Pozityvaus emocijų ir elgesio strategijos</p>	<p>Pozityvus skatinimas</p>	<p><i>Aš skatinu netikėtai. Pavyzdžiui už pagalbą draugui atsistoti nugriuvus. [P1]</i></p> <p><i>Kartais labai stengiasi, bet nepavyksta visą dieną išbūti neiškrėtus nieko, bet jei matai, kad stengiasi būtinai pagiriam, bet apdovanojame tik, kai pavyksta susitvarkyti su savim. [T4]</i></p> <p><i>Apdovanoju už gerą elgesį. [M5]</i></p> <p><i>Veduosi į parduotuvę skanėstų. [T1]</i></p> <p><i>Nuperku ką nors. [T2]</i></p> <p><i>Sudarome sutartį, kas jo laukia (koks prizas) už tinkamą elgesį [M6]</i></p>	<p>6</p>
	<p>Terapinė veikla</p>	<p><i>Būna, kad tenka organizuoti kūrybinę veiklą: piešimą, lipdymą ar žaidimą. <..> turiu dailės terapijos praktikos, kuri padeda vaikams nusiraminti, todėl dažnai tenka organizuoti netikėtai, jei kyla problemų. [P1]</i></p>	<p>1</p>
	<p>Taisyklės ir ribos</p>	<p><i>Trumpai apibūdinant, sakyčiau, kad pozityviai galime elgtis, kai turime taisykles ir žinome ribas <...> [P2]</i></p> <p><i>Visada pasakau, kad nesilaiko mūsų taisyklių ir jas abu prisimename <..> [M4]</i></p> <p><i>Kaip suaugę laikomės įstatymų, taip vaikai turi laikytis taisyklių. Be jų chaosas. [M2]</i></p> <p><i>Turime namie nemažai taisyklių, ką ji turi padaryti [M1];</i></p> <p><i>Bandau gražiai pasakyti, ko tikiuosi iš jo ir ko nereiktų daryti, kad netektų pyktis [M3];</i></p> <p><i>Žinojimas taisyklių ribų, susitarimų [M6]</i></p>	<p>5</p>

Analizuojant tėvų ir pedagogų atsakymus apie pozityvaus elgesio strategijų naudojimą. Pedagogai išskyrė tris dažniausiai naudojamas ir, jų nuomone, veiksmingiausias strategijas teigiamų elgesio ir emocijų skatinimui, pažinimui ugdyti: pozityvus skatinimas, taisyklės, terapinė veikla. Tėvų nuomonė labai panaši į pedagogų, tačiau tėvai nenaudoja terapinių užsiėmimų. Pozityvų skatinimą daugiau rinkosi tėčiai nei mamos, mamos koncentravosi ties taisyklėmis ir ribų nustatymais. Pozityvus skatinimas svarbus yra todėl, kad skatinant palaikomos vaiko pastangos kreipti veiklą tinkama linkme, kad vaikas pasijustų svarbus ir pajustų socialinį pripažinimą. Dažnai tėvų, pedagogų minima, kad skatinimas saldumynais ar kitais skanėstais yra netikslingas. Anot Petrilienės, Smilgienės (2012) teigia, kad jei vaiko poelgis sukelia malonių jausmų už kurį jis apdovanojamas, tai jis ateityje gali pakartoti tokį elgesį.

4 lentelė.

Pedagogų ir tėvų patiriami iššūkiai konstruojant pozityvų elgesį

Kategorija	Subategorija	Teiginiai	Teiginių skaičius
Iššūkiai konstruojant pozityvų elgesį	Tėvų bendradarbiavimo nebūvimas	<i>Taip, yra tėvų, kurie noriai dalyvauja vaiko ugdyme, bet kitų dalyvavimo nesulaukiame. Sakai, kad yra problema ir net parodai, kaip jos galima išvengti, bet viską palieka mums[P1] Labai tėvai supyksta, kai pasakai, kad nesielgė tinkamai vaikui, įsižeidžia, bet dėl to nieko nedaro[P2]</i>	2
	Švietimo pagalbos specialistų konsultavimas	<i>Trūksta, pagalbos, mes, auklėtojai turim būti viskuo, gerai būtų pagalba<...> pasitarei, padiskutavai, kaip ten, „dvi galvos geriau nei viena“, o ypač jei ji specialisto. Manau, tikrai reikia pedagogų ir specialistų glaudaus bendradarbiavimo<...> pasiektume daug daugiau<...> teikiant ankstyvąją pagalbą ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje, galbūt, išvengtume iššūkių ateityje. [P1]</i>	1
	Pagalbos bei rekomendacijų reikmė	<i>Trūksta žinių, ką ir kaip daryti. Labai daug visko prirašyta [M3] Norėčiau, kad pasakytų, kaip turėčiau elgtis vienu ar kitu atveju.[M6]</i>	8

		<p><i>Trūksta daugiau žinių, kiek beskaityčiau, rodos, mums netinka [M5]</i></p> <p><i>Kasdieniai iššūkiai..ką ir kaip daryti. Labai norėčiau ir rekomendacijų, kaip sukurti stiprius santykius su vaiku. [T4]</i></p> <p><i>Nemoku su emocijomis tvarkytis, paaiškinu, bet nesupranta.[M1]</i></p> <p><i>Sunku papasakoti apie emocijas dviemčiui...jei tau taip yra tada tu darai taip, jei kitaip, tai kitaip. [T1]</i></p> <p><i>Kaip reikia tvarkytis su vaiku, kad jam nepakenktum, koks tas tinkamas būdas „ožiukams“išvyti. [M2]</i></p> <p><i>Auklėtoja galėtų pasidalinti, kaip tvarkosi su vaikais, gal ir mums taip pavyktų.[T3]</i></p>	
	Laiko stoka	<p><i>Visi sako, kad reikia laiko, išmokinti gerai elgtis <..> norėtųsi, kad greičiau viskas vyktų.[T3]</i></p> <p><i>Turim savo verslą, tai neturime laiko pakankamai padirbėti su kaprizais. [M4]</i></p>	2

Tyrimas parodė, kad iššūkiai, su kuriais susiduria tėvai ir pedagogai konstruodami pozityvų elgesį skyrėsi. Pedagogai, kaip iššūkius nurodė tėvų bendradarbiavimo stoką bei švietimo pagalbos specialistų konsultacijų trūkumą. <...> *mes noriai nusiteikę bendradarbiauti su tėvai, tačiau jie nenori nieko daryti namie, ką pasakom. Paskui skundžiasi, kad mes nebendradarbiaujam.<...> auklėtojai viską turi išmanyti be pagalbos, o va, mokytojai turi visokios pagalbos. [P1]* Pedagogai piktinosi pagalbos nebuvimu, nors jos reikmė, pasak, pedagogų, didelė.

Kokybinis tyrimas parodė, kad iššūkiai, su kuriais susiduria tėvai minėjo pagalbos ir rekomendacijų reikmę. <..> *gerai būtų pasikonsultuoti su pedagogais ar kitais mokytojais apie vienokį ar kitokį elgesį <..>[M5]* Tik du informantai minėjo laiko stoką darbui su vaiku, kaip iššūkį. <...> *ilgas procesas mokyti gerai elgtis, o kai dar laiko neturi, visai neįmanoma <..>[T3].* Tėvų ir pedagogų nuomonės išsiskyrė šiuo klausimu. Tėvai norėtų rekomendacijų ar „recepto“, pagalbos apie pozityvų elgesį, taip pat kaip tinkamai drausminti vaikus. O pedagogai nurodė, bendradarbiavimo stoką bei švietimo pagalbos būtinumą. Kaip teigiama Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė (2017) pedagogų vaidmuo ypatingai svarbus organizuojant elgesio ar

/ ir emocijų sunkumų turinčių vaikų ugdymą, taip pat svarbus ir tėvų, švietimo pagalbos specialistų bendradarbiavimas.

5 lentelė

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų nuomonė apie tėvų, o tėvų apie pedagogų indelį ugdymo procese

Kategorija	Subategorija	Teiginiai	Teiginių skaičius
Ko tikisi tėvai ir pedagogai vieni iš kitų	Tokių pat strategijų naudojimas	<i>Visi kartu susitelkdami ties vaiku, surasim geriausias ir tinkamiausias priemones padėti vaikui. <...> jei skatinsime ir drausmėsime vienodai (na, atsižvelgiant į vaiko poreikius) nebeturėtų būti problemų nei namie, nei darželyje <..> tam reikia daug darbo, dabar tėvai per daug užsiėmę dirbti su vaiku. [P1] Tėvai pažįsta vaikus savaip, mes savaip, suderintume viską, gal geriau būtų..<...> [P2]</i>	2
	Emocijų ugdymas	<i>Norėčiau, kad dažniau kalbėtų apie emocijas, gilintųsi į jas, kol kas tik joms priklauso viena savaitė per metus.[M5] Daugiau dėmesio skirtų emocijoms. [M3] Jausmai labai svarbu, o svarbiau, kad mokytų sieti su elgesiu.[T4] Daugiau kalbų apie emocijas ir ne tik išmokyti pavadinimus.[T1]</i>	4
	Empatija	<i>Mums nepavyksta, ne, tiesą sakant nemokam, kaip ugdyti empatiją. [M4] Suprasti kitų jausmus labai svarbu, o darželis puiki dėmė empatijai ugdyti. [M6] Išmokyti užjausti, nes auga dar ir sesutė. [M2] Surasti kitų jausmus ir mokėti atitinkamai elgtis su jais. [M1]</i>	4

	Savarankiškumas	<i>Tikiuosi, kad mokys viską daryti pačiam, mes, tai su juo „nesicackina.[T3]</i> <i>Šiek tiek mokytis savarankiškumo nepakenktų, smagu, kai pats nusineša savo lėkštę, kokia didelė jaučiasi. [T2]</i>	2
--	-----------------	--	---

Tyrimas parodė, kad pedagogai tikėtusi iš tėvų vieningumo skatinant pozityvų elgesį. Tėvai nebuvo tokie vieningi. Po lygiai pasiskirstė tėvai, kurie norėtų, kad ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje būtų daugiau dėmesio skiriama emociniam ugdymui <...> *jeigu sužinotų apie emocijas, kaip vadinamos ir kada galima jas reikšti, būtų lengviau su elgesiu tvarkytis <..>[M5]* bei empatijos mokymui, <...> *darželyje vaikai vienas su kitu turi bendrauti, visko gi nutinka ten, reikia, kad suprastų kitų jausmus [M6]* Du tėvai norėtų, kad ugdymo įstaigoje pedagogai ugdytų vaikų savarankiškumą <...> *mokėti kažką daryti pačiam yra smagu <..> [T2]*. Tėvai nuomone ikimokyklinėje įstaigoje būtų labiau kreipiamas dėmesys: tėvai išskyrė savarankiškumo skatinimą, o mamos – empatijos skatinimą bei emocijų ugdymą.

Apibendrinant galima teigti, kad, pedagogų nuomone, apibrėžiant pozityvaus elgesio ir emocijų sampratą, abi respondentų grupės apibūdino, kaip tinkamą ir „gerą“ elgesį.

Nustatyta, kad pedagogai ir tėvai dažniausiai naudoja pozityvų skatinimą. Pedagogai taip pat išskyrė terapinę veiklą, kaip teigiamo elgesio valdymo būdą. Galima teigti, kad pedagogų ir tėvų strategijos iš dalies sutampa.

Kalbant apie iššūkius, su kuriais susiduria pedagogai bei tėvai ugdydami teigiamą vaikų elgesį, pedagogai išskyrė tikslingo tėvų bendradarbiavimo stoką bei paminėjo specialistų pagalbos reikalingumą. Tėvai savo ruožtu pažymėjo pagalbos ir rekomendacijų reikmę. Galima teigti, kad

Apibendrinant, ko ugdymo dalyviai tikisi vieni iš kitų, nustatyta, kad pedagogų ir tėvų norai skyrėsi. Pedagogai siūlytų tėvams naudoti tokias pat strategijas ugdant teigiamą elgesį, o tėvai norėtų, kad būtų nuolatinis emocijų, empatijos bei savarankiškumo ugdymas. Pristačius tyrimo rezultatus, pedagogai nesutiko su šiuo teiginiu teigdami, kad ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje yra ugdomas savarankiškumas, tačiau tėvai to nedaro namuose, todėl ir reikėtų apibrėžti vienodas strategijas siekiant bendro tikslo. Apklausti tėvai pageidautų, kad vaikai išmoktų empatijos. Bet empatijos pagrindas, anot Hille ir kt. (2015) – savęs pažinimas. Vaikams empatiją galima sužadinti jam stebint kitus vaikus, nes žaidybinėse situacijose matomas kartu dalyvaujančio vaiko veidas, verksmas. Nėra svarbu, ar vaikas yra tą patį patyręs, nes gebėjimas reaguoti į kito žmogaus emociją yra socialinių emocijų pagrindas. Analizuojant psichologijos

straipsnius aprašoma, kad empatija yra išskiriama į prosocialias (užuojauta, dėmesys kitam, kaltės jausmas) ir antisocialias (piktdžiuga, pavydas, žiaurumas) emocijas.

Šiuo metodu ne tik pavyko sužinoti pedagogų bei tėvų nuomonę apie pozityvų elgesio konstravimą, bet vieni tėvai paprašė pagalbos suvaldyti vaiko elgesį, pagalbos reikmę pripažino ir pedagogai.

3.3. Veiklos tyrimas

Po interviu su pedagogais bei tėvais ne tik sužinota, kokiomis elgesio konstravimo strategijomis naudojasi tėvai bei pedagogai, bet ir išryškėjo vienos šeimos sunkumai susiję dėl vaiko elgesio.

1 etapas. *Situacijos analizė visų ugdymo procesų dalyvių požiūriu.* 1 susitikimas (tėvai, pedagogas, pedagogo padėjėjas, tyrėjas). Šiame etape siekta atskleisti visų dalyvaujančių problemą, jos supratimą. Dalyvių teiginiai yra autentiški, kuo aiškiau apibrėžiant tyrimo tikslus, numatomas veiklas.

Nuspręsta detaliau susipažinti su šeima ir padėti įveikti sunkumus. Surinkta informacija apie vaiką. Išsakyta pedagogų nuomonė apie reikiamą pagalbą dirbant su vaiku.

Duomenys apie vaiką. 2,5 metų vaikas, lanko šį darželį nuo gruodžio mėn. Prieš tai jokios ikimokyklinės įstaigos nelankė, nors leisdavo laiką su panašaus amžiaus bei vyresniais vaikais, kitoje įstaigoje. Raidos sutrikimų nenustatyta. Per susitikimą sužinota, vaikui yra labai sunki adaptacija darželyje ir vis dar besitęsianti (pradėjo lankyti gruodžio mėn. interviu vyko balandžio mėn.): <...> „nenori eiti į darželį, siaubingi mūsų rytai, o kai reikia palikti ašarų tiek, jog atrodo, nualps“ [M5]. <...> „turiu suspėti atskirti nuo mamos, nes jei nespėju, isterika prasideda, nepaleidžia, paskui stumia mamą, kad paleistų“ [P2] Taip pat pedagogė teigė, kad vaikas nemoka sąveikauti su kitais grupės vaikais. Nesidalina žaislais, juos atima iš kitų vaikų. <...> „nemoka dalintis, visada nori to ką turi kiti, nesvarbu, kad nereikia tuo momentu“ [P1], <...> „net nesupranta kam skirtas, bet vis tiek atima iš manęs, kad atimtų“ <...> „nesuprantu, ką pasieksi atimdamas“ [M5]. Darželio grupėje labai aktyvus, žaisti mėgsta tik judrius žaidimus, sunkiai išlaiko dėmesį. Išlaiko dėmesį ilgiau tik piešiant ar lipdant. <...> „labai patinka piešti“, <...> „ji labai noriai klauso skaitomų knygučių, pasakojimų“ [P1]. Dažnai nesusitaiko su pralaimėjimu ar nesėkme, susijaudina, kartais net susierzina, nesėkmės atveju. Nemoka valdyti emocijų, kartais skaudindamas vaikus. <...> „visai iš niekur, kad pradės vergti ir taip lengvai nenuramins“ [P1] <...> „man atrodo, kartais pati nesupranta, kodėl verkia ar kas jai yra“ [P2]. Atstumia suaugusiuosius. <...> „nenori apkabinti“ <...> „stumia, nenori mūsų“ [M5]. Nenoriai dalyvauja edukacinėse pratybose. <...> „nenoriai prisijungia prie veiklos“ <...> „jei tik minutę liks be tikslinės veiklos, tai tą padarė vienam, tai tą – kitam, visada turi būti užimta“ [P1]

Vaiko kalba pagal amžių labai gera. Taisyklingai ištaria beveik visus garsus. <...> „*kalbinė raiška labai gera*“ [P1]

Duomenys apie šeimą. Šeima darni. Abu tėvai labai motyvuoti. Supranta ir priima pedagogo išsakytą susirūpinimą vaiko elgesiu. Stengiasi namie kalbėtis, skatinti vaiką tinkamiau elgtis, tačiau ne visada sėkmingai. <...> „*kalbamės visada aiškinamės, kas blogai ir kodėl*“ [M5] Tėvai minėjo, kad vaikas nemoka sąveikauti ir su vyresniais šeimos vaikais (be tyrimo dalyvio šeimoje yra dar du vyresni vaikai). Mama įvardina, kad ryšys su vaiku yra geresnis mamos nei tėčio. Abu tėvai patiria stresą susijusį su vaiko elgesiu bei jo pasitikėjimo (kaip tėvais) trūkumu. <...> „*aš nesuprantu, kaip reikia elgtis su vaiku*“ <...> „*žinau verkdama nepadėsiu niekam, bet negaliu susilaikyti*“ [M5]. Vaikas nemoka elgtis viešose vietose, todėl dažnai laiką leidžia namuose arba kieme. <...> „*elgiasi, kaip laukinukas*“ <...> „*prieina prie kitų stalo ir pasiima ką nori*“ [T4] Pedagogai ir tėvai minėjo ir apie valgymo (stresiniai⁶) sutrikimus. <...> „*atiminėja maistą iš kitų vaikų, nors savo suvalgius, atrodo, vis mažai jai*“ [P2]

Bendrieji duomenys. Aiškinantis pedagogo gebėjimą paskirstyti dėmesį tam tikrose situacijose, susijusias su vaiku, atskleista, kad pedagogas bei padėjėjas stengiasi parodyti dėmesį taip, kad kiti vaikai, veikiantys grupėje, nesijaustų nuskriausti. <...> „*jei pasakos metu vaiką pasodinu ant kelių leidžiu ir kitiems sėsti ant manęs, kad tik nei vienas neliktų nuskriaustas*“ [P1]. Galima teigti, kad pedagogas stengiasi tyrimo dalyvio neišskirti iš kitų vaikų. Suteikti tiek pat dėmesio kiek kitiems.

Kalbant apie elgesio valdymą orientuotą į vaiką pastebėta, kad pedagogas daug kalbasi su vaiku. <...> „*jei matau, kad tuoj bus kova dėl žaislo, tada pradėdau aiškinti, kodėl reikia dalintis, kaip darau visiems*“. <...> „*ji supranta daug ką mes kalbame, bet nedaro*“, <...> „*paaiškinai, kodėl negalima atimti daiktų iš kitų, o už minutės elgiasi taip pat*“ [P1] Tačiau iš pedagogo minėtų teiginių galima suprasti, kad pedagogas kalba vaikui, bet ne su vaiku. Tai nėra dialogas, tai suaugusiojo monologas vaikui. Aptariant elgesio valdymą grupėje pedagogas lieka veiklos kūrėjo, (drausmintojo) vaidmenyje. Tėvų pozicija šiuo klausimu nebuvo labai aiški. Galima teigti, kad yra nepakankamai vertinamos vaiko pastangos, todėl jis gauna mažiau paskatinimo, kuris teigiamai veiktų jo elgesį. Nesijautė, kad yra užmegztas ryšys su vaiku. Ne mažiau atsakomybės už patį pedagogą prisiima ikimokyklinėje įstaigoje veikiantis pedagogo padėjėjas, tėvų prašymu reguliuoja maisto kiekį vaikui <...> „*reikia labai žiūrėti, kada valgo, kad neatiminėtų iš vaikų*“ <...> „*negaila, kad valgo, bet tokiais kiekiais...nu, nenormalu*“ [P2].

Kalbant apie bendradarbiavimą su šeima pedagogų teiginiuose vyrauja santykiai su tėvais, bet ne bendradarbiavimas. <...> „*gerai sutariame su tėvais, palaikome*“ <...>

⁶ Valgymo sutrikimas – tai psichikos sutrikimai, pasireiškiantys nenormaliais valgymo įpročiais. Jo priežastys: stresiniai įvykiai ar gyvenimo pokyčiai. (tyrmo dalyvio mamos paaiškinimas)

„suprantame, kaip jiems sunku, todėl stengiamės padėti“ [P1] <...> „kiekvieną dieną teikiame informaciją, kaip sekėsi“ [P2]

Tėvai išsakė tvirtesnę nuomonę dėl bendradarbiavimo. <...> „pasako mums ką veikė, bet ne ką daryti, su tokiu elgesiu“ <...> „aš žinau ką ji daro, bet nežinau kaip, padaryti, kad nebedarytų“ <...> „pedagogas gal pamoko, mes tai nežinom, kokių dalykų imtis, kad pagerėtų“ [T4].

Atsižvelgiant į teiginius galima sakyti, kad pedagogai teikia informaciją apie vaiką, tačiau neįtraukia šeimos į kasdieninę veiklą bei nesidalina sėkmės momentais, padedančiais sureguliuoti netinkamą vaiko elgesį. Išgirdus tėvų nuomonę pedagogo kalboje jautėsi susierzinimas, bet gerbė tėvų nuomonę ir pažadėjo atsižvelgti. <...> „nežinau, kaip dar reikia pateikti informaciją jums, bet pasistengsiu dalintis, viskuo ką atrandu“ [P1]

Po susitikimo aptarti vaiko gebėjimai. Tyrimo dalyvis greitai kuo nors susidomi, vienu metu gali įsitraukti į keletą veiklų. Dažnai jas keičia, bet jei veikla turi žaidimo elementų gali ilgai tuo užsiimti net jeigu veikla reikalauja daugiau pastangų. Tyrimo dalyvio mėgstama veikla piešimas, lipdymas, knygų skaitymas (vartimas arba suaugusiojo skaitymo klausymas). Tuo užsiimant gali praleisti visą dieną. Domisi gyvūnais. Lauke mėgsta tyrinėti vabzdžius, tačiau jų netrypia ir neskriaudžia.

Taip pat išsiaiškinta problema – netinkamas vaiko elgesys darželyje bei namuose, atskirties baimė, ryšio nebuvimas su suaugusiais bei bendraamžiais. Tėvų stresas ir neviltis dėl netinkamo vaiko elgesio bei darželio baimės, valgymo sutrikimų. Pedagogų nepakankamas bendradarbiavimas. Ryšio ne užmezgimas pedagogo su vaiku bei vaiko pomėgių nenaudojimas sudėtingose situacijose. Nebuvo išsiaiškinta, kodėl kyla elgesio problemos, kokios priežastys lemia netinkamą elgesį. Surinkta informacija apie vaiką bei jo šeimą, kuri leis išsamiau organizuoti veiklos aspektus.

Taip pat nuspręsta atlikti vaiko elgesio stebėjimą darželio grupėje, planuojant adaptacijos įveikimą darželyje bei netinkamo elgesio priežastims išsiaiškinti.

2 etapas. *Tyrimo dalyvio bei jo aplinkos stebėjimas.* Stebėjimas ikimokyklinėje 2-3 metų vaikų grupėje vyko nuo 2019 m. nuo balandžio 23d. iki balandžio 26d. Stebėjimo laikas: 7.30 ryte iki 12.00. Duomenys fiksuojami stebėjimo užrašuose, taip pat nuotraukose. Šis laikas pasirinktas dėl galėjimo pamatyti, kaip vyksta išsiskyrimas ryte. Iki vidurdienio vyksta nuolatinis ugdymo ir ugdymosi procesas, todėl yra galimybė stebėti vaiką edukaciniuose užsiėmimuose bei laisvai žaidžiantį su bendraamžiais. Juo stengtasi išsiaiškinti tyrimo dalyvio netinkamo elgesio priežastis. Stebėjimas vyko nedalyvaujant. Tyrėjas išsirenka vietą, kurioje mažiausiai kreiptų į save dėmesį bei trukdytų grupės veiklai. Pagrindiniai stebėjimo kriterijai:

1. Adaptacija darželyje;
2. Vaiko santykiai su pedagogais ir bendraamžiais;

3. Vaiko netinkamo elgesio priežastys.

Atsiskyrimo ritualas ryte. Atvykus ryte į darželį vaiką pasitinka pedagogo padėjėjas ir pedagogas. Atsisveikinimas su mama ir vaiku vyksta daugiau nei 30 min. Mama užtęsia atsisveikinimą, norėdama dar kartą pabučiuoti, apkabinti, nors vaikas stumia ją nuo savęs. Tiesiog laiko apsikabinęs mamos koją. Mama pradeda verkti, vaikas verkia dar stipriau. Streasuoja mama, vaikas ir pedagogai. Kol galiausiai paimamas vaikas į rankas, apkabinamas ir nunešamas į grupę. Dauguma vaikų būna susirinkę. Jie mato visą atsisveikinimo ritualą, kuris yra ganėtinai ilgas, du vaikai, kurie stebi šią situaciją, taip pat pradeda verkti ir reikalauti mamos. Pedagogas ir pedagogo padėjėjas turi raminti tris verkiančius vaikus, pastarasis negali atlikti savo pirminių pareigų, t. y. pasiruošti pusryčiams valgymui. Trys vaikai verkia daugiau nei valandą, nors pedagogai stengiasi juos nuraminti. Kiek nurimus, pedagogas skatina vaikus plautis rankas ir ruošti pusryčiams.

Pastebėta, kad tyrimo dalyvis net eidamas plautis rankų nešasi savo kuprinėlę, su kuria nesiskiria ir tolesnėje veikloje. O tai turėtų būtų signalas pedagogui, kad vaikas nesijaučia saugus aplinkoje. Kelias stebėjimo dienas, atsiskyrimo ritualas vyko beveik identiška.

Nebaigus visų dienų stebėjimo buvo paprašyta dar kartą susitikti ir aptarti tyrėjo stebėjimą, kaip galima pagerinti vaiko adaptaciją darželyje. Tai paveikia visą dienos rutiną, ji išbalasuojama. Pasitarus su pedagogais mamai pasiūlyta prierašumo rutina. Sumažina atsisveikinimo laiką, nurengdama vaiką ir pozityviai kalbėdama su pedagogu apie vaiką arba papasakodama kitų savo vaikų linksmus nutikimus. Mama skeptiškai priėmė pasiūlymą atsisveikinimui <...> „gyvenimas jau nelepino...širdis plyšta matant vaiko ašaras, kaip palikti verkiantį“ <...> „reikia man tų žinių ir pamokymų, bet ar tos kažkokios istorijos paveiks.“ <...> „viską išbandysiu, kad tik geriau būtų ne tik vaikui[M5]. Tai pasiūlyta todėl, kad vaikui patinka pasakojimai, tai jį turėtų raminti, be to sumažinti mamos patiriamą stresą, nes ji susikoncentruos ties pasakojimu, o ne vaiko palikimu darželyje.

Pirmuoju bandymu (po 2 dienų) mamai nevisiškai pavyko. Vaiką rengiant ir bandant pasakoti vakarykštį nutikimą, o vaikui vis garsiau verkiant, mama susijaudino ir pradėjo verkti. Atsisveikinimo rutina pasikartojė. Antruoju bandymu pavyko geriau, kada mama pasakojo vieno iš savo vaikų išdaigas pedagogui, vengiant su vaiku akių kontakto. Verksmas apsiramino, tačiau vos pažiūrėjus į vaiką jis atsinaujindavo. Visas procesas truko 15 min. Per pus trumpiau. Kitus kartus vis gerėjo, nors verkimas grupėje tęsėsi. Bet jautėsi, kad atsiranda mamos pasitikėjimas komanda (pedagogo, pedagogo padėjėjo, tyrėjo). <...> „dar lauke paverkiu“ <...> „būna ir stebiu pro langą“ <...> „menkai, padeda, bet kažkiek, gal vėliau geriau bus „[M5]. Rodos, mama atlieka savo dalį taip, kaip planuota, bet grupėje situacija nepasikeitė. <...> „jau galvojau pagerės“ <..> „tas verksmas kitus „įjungia“ [P1] Reikėjo apgalvoti, kaip

pedagogui padėti raminti tris verkiančius vaikus. Pedagogui kilo idėja padaryti „šeimų sieną“⁷ (4 priedas). Tada po išsiskyrimo su mama vaikai gali pasakoti apie šeimas žiūrėdami savo šeimų nuotraukas darželyje. Tiek tėvams, tiek vaikams idėja patiko.

Vaiko santykiai su pedagogais bei bendraamžiais. Reikia paminėti, kad vis tik pedagogai ir dalis vaikų negalėjo elgtis natūraliai dėl stebėtojo buvimo patalpoje. Vaikai domėjosi tyrėju, klausė vardo patys prisistatė, kiti – nedrąsiai stebėjo.

Vaiko ir pedagogo santykių nebuvo galima išvelgti. Daugiausia tyrėjo užrašuose minimas pedagogo nesupratimas ne tik vaiko elgesio, bet ir jausmų. Kaip minėta anksčiau vaikas visada su savimi nešioja kuprinę. Tai rodo, kad vaikas dar nepasitiki pedagogu bei jį supančia aplinka. Pedagogas žino, ką mėgsta vaikas, tačiau sudėtingesnėse situacijose, to nenaudoja. Išskyrus piešimą. Dažnai norėdamas įtraukti tyrimo dalyvį į veiklą kartu su bendraamžiais, ugdymo procesą pradeda piešimu. Kitais atvejais, vaikas neįsitraukia į veiklą, atlieka jam norimus dalykus. Tiesiog pedagogas nuolat drausmino vaiką dėl vaiko aktyvumo. Nors pedagogas žinodamas, kad yra vaikų, kurie negali sukaupti dėmesio ilgesniam laikui, nekaitaliojo veiklą. Tyrėjas veiklos rutinos nepastebėjo. Nėra taisyklių. Tikslus laikas yra tik maitinimosi, visa kita veikla pagal pedagogo sugalvotą planą, kuris kasdien vis kitoks. Laisvu nuo veiklų metu vaikai daro, tai ką nori, kas jiems patinka. Vaikai nuolat skatinami tvarkytis, nebaigus žaidimo. Žaislų grupėje yra tikrai labai daug ir įvairių.

Laisvu nuo edukacinių veiklų metu vaikai bendrauja, kartu žaidžia. Tyrimo dalyvis į vaikų žaidimus neįsijungia. Vengia bendrauti su bendraamžiais, yra atsiskyręs – nesaugus prierašumo stilius pagal Breidokienė ir kt. (2018). Žaidžia savo sugalvotą žaidimą. Jei kuris nors vaikas nori prisijungti, jis nepriima, stumia šalin arba atima žaislą. Jei kitų vaikų veikla sudomina, tyrimo dalyvis bando prisijungti, tačiau vaikams nepriėmus, supyksta ima verkti pykti ir, taip pat atima žaislus. Viską deda į savo kuprinėlę. Grupės erdvė labai didelė, žaislai sukrauti pakraščiuose, todėl natūralu, kad vaikams kyla noras bėgioti. Ypač tyrimo dalyviui, kuris yra labai aktyvus. Tai sukelia daugybę problemų, nes vaikas stumdo kitus, norėdamas laimėti lenktynes, taip gali juos sužeisti. Vaikai nenoriai bendrauja su tyrimo dalyviu, bijodami prarasti žaislus bei būti užgauti.

Susitikus su pedagogais (2 susitikimas. 2019 m. balandžio 29d.) aptarti stebėjimo aptarėme pedagogo santykius su tyrimo dalyviu. Pedagogas sutiko, kad neužmezga su vaiku ryšio, teigdamas, kad dėl elgesio problemų sunku tai padaryti. <...> „pastoviai bėgioji ir žiūri, kad kito nenuskriaustų ar savęs“ [P1] Analizuojant užrašus pastebėta, kad dažnai buvo tyrėjo žymimas veiklos rutinos bei taisyklių nebuvimas. Todėl buvo rekomenduojama pedagogui įvesti grupės taisykles. Pedagogas argumentavo, kad vaikai per maži laikytis, o tuo labiau

---

⁷ Šeimų fotografijų plakatai.

suprasti taisykles. <...> „nu kur jau jie supras, aš nuolat kartoju pažaidus susitvarkyti, o jie nesitvarko“ <...> „rodos, daugiau nieko aš jų ir nemokau, kaip tvarkytis, iš visos dienos tik tą teatsimenu, o kaip taisykles atsiminti“ [P1] Pedagogas paskatintas sugalvoti tik 2 taisykles visai grupei. Jos pateikiamos vaikams paveikslėliais. <...> „jo, su paveikslėliais, geriau“ <...> „žiūrėdami visada kartodami.....atsimins“ [P1]

Vaiko netinkamo elgesio priežasčių identifikavimas. Stebint vaiko elgesį, rodės, kad bus sunku atskleisti, bet kokias netinkamo elgesio priežastis, tam trukdė adaptacijos problemos. Tyrimo dalyvio emocijos nevaldomos, neaišku dėl ko kylančios. Susikoncentruojant tik į tyrimo dalyvį ėmė aiškėti, kad dauguma emocijų kyla dėl aplinkos. Pavyzdžiui, pykčiai dėl žaislų. Jų labai didelis kiekis, todėl norimi žaislai susimaišo tarp kitų, jei kas nors randa, tada visi nori to žaislo, bet ne visi gauna. Kyla nepasitenkinimas ar emocijų protrūkis. Dar vienas aplinkos pastebėjimas, kad aplinkos erdvė vientisa, nėra, jokio kampelio, kuriame būtų galima nusiraminti. Todėl kartais kiti vaikai pradeda verkti kartu su verkiančiais arba verkiant kyla pyktis, kad visi mato verkiantį.

Vaikai ateidami į ikimokyklinio ugdymo įstaigą nežino, kas jų laukia, kada ir ką darys. Neturint dienos režimo vaikai jaučiasi nesaugiai, o dienos veiklos žinojimas ir rutina, tai, galbūt, gali vaikams padėti darželio baimei mažinti.

Visa tai, daro įtaką netinkamam elgesiui darželyje. Pritaikyti ar koreguoti fizinę aplinką pagal vaikų poreikius, galima išvengti netinkamo vaikų elgesio. Baigus stebėjimą su pedagogais buvo aptarta, kaip reikėtų keisti fizinę aplinką, kuri galimai sumažintų netinkamo elgesio priežastis. <...> „taip, įtakoja aplinka, kaip mes elgiamės ir dėl ko taip elgiamės“ [P1] <...> „nežinau, neišmanau apie aplinką, galima bandyti, jei ir nieko nepavyks, bent švariai gyvensime“ [P2] Tikslai aptariamai su pedagogais ir įgyvendinami fizinės aplinkos pokyčiai.

Stebėjimo rezultatai. Pokyčiai aplinkoje. Su pedagogais aptarti ir inicijuojami pokyčiai grupėje. Visų pirma sutvarkoma fizinė aplinka: kritiškai sumažintas daiktų kiekis, suklijuoti lipdukai ant žaislų stalčių, sumažinta erdvė, suskirstyti mokomosios erdvėmis. Atliekant šiuos veiksmus buvo pedagogo pasitarta su tėvais, visi tėvai sutiko pakeisti žaislus natūraliomis priemonėmis.

Grupės suskirstymas mokomosios erdvėmis: biblioteka, piešimo/meno kampas, stalo žaidimų/mokomosios veiklos (5 priedas). Suskirstymas mokomosios erdvėmis pasiteisino, vaikai užsiimdavo jiems patinkančia veikla, be to, pedagogui buvo lengviau prižiūrėti ir padėti vaikams bei juos suvaldyti. <...> „daug lengviau mums dviems pasiskirsčius, padėti vaikams“ [P1] <...> „matai visus ir ką daro, tikrai lengviau sukontroliuoti“ [P2] Lengviau buvo organizuoti mokomosios veiklas. Atsiradus mokomosios erdvėms po savaitės V dalyvauja kartu su vaikais jau dviejose užsiėmimuose: teksto skaityme bei meninėje veikloje. Kituose vis dar nedalyvauja. Lipdukai ant reikmenų ar žaislų padeda vaikams rasti daiktus bei

juos padėti į jiems skirtas vietas. <...> *lipdukai, padeda laikytis naujos taisyklės*“ <...> „*daiktai turi savi vietas*“ [P1] Įvestos dvi pagrindines grupės taisyklės, kurias pasiūlė pedagogas: 1. Lakstom, trypiam, šaukiam, kai lauke mes dūkstam. 2. Aš turiu namučius, o žaisliukai stalčiukus. Suskirsčius erdvę dalimis, nebebuvo tokios didelės erdvės bėgiojimui. Atskyrus mokomąją erdvę ir miegamąją, atsirado vieta nusiramimui ar pabuvimui atskirai nuo vaikų. Tarsi emocinis kampelis.

Didžiausią sumaištį įnešė kritinis žaislų sumažinimas. Dauguma žaislų pakeisti natūraliomis (gamtinėmis) priemonėmis. Dauguma iš plastiko pagamintų žaislų buvo visai panaikinti. Daugumai vaikų patiko natūralios priemonės, įskaitant ir tyrimo dalyvį. <...> „*visi žaidžia su kaštonais, apsimeta, kad čia jų pinigai*“ <..> „*labai retai, bet...kai žaidžiame autobusą, ir (tyrimo dalyvis) kartais nori kaštonus duoti vairuotojui*“ [P1] Tačiau keletas vaikų pasigedo, kai kurių žaislų. <..> „*apsiverkė vienas, neradęs vieno žaislo, pasakė mamai*“. <...> „*nenorėjo žaisti su kitu plaktuku, jam patiko tas plastmasinis ir viskas*“ [P1] Todėl nuspręsta, kai kuriuos reikalaujamus vaikų žaislus gražinti į grupės erdvę. Taip išlaikydami visus vaikus patenkintus, kartu atsižvelgdami į kiekvieno vaiko norus.

Dienos plano sudarymas. (3 susitikimas.2019 m. gegužės 14d.). Kartu su pedagogais nuspręsta padaryti vaikams dienos režimo planą su paveikslėliais, kad vaikai žinotų dienos užsiėmimus, kurie turėtų tapti dienos rutina. Todėl atsisveikinus su mama tyrimo dalyvį bei kitus verkiančius vaikus dėl adaptacijos vesti prie šeimų sienos, paprašyti papasakoti apie nuotraukose esančius žmones, pasakodami vaikai apsiramina. Tai smagu ne tik vaikams, kurie patiria adaptacijos sunkumus, bet ir kitiems vaikams, tai duoda namų aplinkos pojūtį, nes dažniausiai namie yra vaikų, tėvų, šeimos nuotraukos. Paskui visa grupė aiškinasi, kada ateis pasiimti tėvai pagal dienos planą. Jis yra sutrumpinamas, adaptacijos sunkumus patiriantiems vaikams, įvedamas garso signalas. Pavyzdžiui, sakoma, kad tau reikia pavalgyti, pažaisti, padaryti užduotį ir ateina mama. Padarius užduotį pasigirsta garsinis signalas ir įeina mama. Vėliau vaikai laukia garsinio signalo, taip ilginamas buvimo darželyje laikas. <...> „*vaikai užsimiršta belaukdami signalo*“ <...> „*signalas kaip pranešėjas, nereikia laukti, tereikia išgirsti*“ [P1](6 priedas)

Baigiant stebėjimą, jau buvo aišku, kokie pokyčiai reikalingi darželio grupėje. Tačiau buvo labai įdomu sužinoti, kaip tyrimo dalyvis jaučiasi šioje aplinkoje. Todėl nuspręsta įtvirtinti stebėjimą tyrimo dalyvio „grupės piešiniu“. Paprašius tyrimo dalyvio bei kito vaiko nupiešti savo grupę, o pagal piešinį aprašyti vaiko jausmus veikiant grupėje. Šiuo būdu siekiama išsiaiškinti ir geriau suprasti tyrimo dalyvį. Remiantis amžiumi (2,5), tai vienas tinkamiausių būdų, tai atskleisti, nes tokio amžiaus vaikai dar negeba rišliai reikšti minčių ar paaiškinti tam tikrų situacijų.

Vaikų piešimo stebėjimas buvo atliekamas dviem etapais:

1. Vaikų piešimo proceso eigos fiksavimas stebėjimo dienoraštyje.
2. Vaikų piešinių fiksavimas nuotraukose (*7 priedas*).

Prieš piešiant su pedagogu ir tyrimo dalyviu kalbėjome apie grupę, kas tai yra. Paprašius piešti tyrimo dalyvis nenoriai sutiko, tai padaryti. Piešimas užtruko 15 min. Tyrimo dalyvis naudojo pieštukus, ryškias spalvas, pieštos įvairios linijos, ratilai. Tyrimo dalyvio paprašius įvardinti kiekvieną piešinio detalę buvo įvardinta: *trys pieštukai, krokodilas, vištytė, pabaisa*. Paklausus ar visa tai yra grupės patalpoje, atsakymas buvo teigiamas. Pastebėta, kad tyrimo dalyvio visi nupiešti objektai iš tikro yra grupėje. Pedagogo teigimu tyrimo dalyviui patinka piešti pieštukais, žaislas su kuriuo miega yra krokodilas, mėgstamiausios pasakos „Vištytė ir gaidelis“ bei „Gražuolė ir pabaisa“. Piešinyje nėra grupės draugų, auklėtojo. Kito vaiko piešinyje yra auklėtoja, yra draugas, pats vaikas esantis grupėje.

Vaikų raidos piešimo etapai pagal Edwards (1999) 2 – 3 metų amžiaus vaiko piešimas yra „keverzojimo“ etapas. Piešiant keverzonėmis, vaikai padaro atradimą, kad jų nupieštas simbolis gali reprezentuoti tikrą dalyką, esanti aplinkoje. Apskritimo susukimo forma arba ištisinės linijos tampa simboliu beveik viskam. Vėliau simboliai įvairesni, sudėtingesni, atspindintys vaiko pastebėjimus apie aplinką jį esantį pasaulį ir apie jį pasakoti. Pasak Brazauskaitė (2004), keverzonės gali padėti suprasti vaikus.

Stebėjimas leido pažinti vaiką geriau, taip pat atpažinti tam tikrą susiformavusį elgesį, kuris trukdo vaikui sėkmingai prisitaikyti aplinkoje, bei, gebėjimų trūkumą tinkamam bendravimui su bendraamžiais. Vaiką supančios aplinkos stebėjimas padėjo geriau suprasti vienokio ar kitokio vaiko elgesio konkrečiose situacijose priežastis.

3 etapas. Pokyčių inicijavimas. Socialinių ir emocinių kompetencijų vystymas ankstyvajame amžiuje padeda skatinti vaiko raidos procesą. Taip pat vaikams, reikia struktūros, kuri padėtų stiprinti kasdienius įgūdžius, socialinius, susipažinti su emocijomis, išsiugdyti empatijos jausmą, laikytis taisyklių. Jausmai veikia elgesį. Vaikai gali išmokti naudoti įvairias priemones, kad padėtų sau emociškai sudėtingose situacijose. Nerimą keliantis elgesys ar emocijų ir/ar elgesio sunkumai nėra įsitvirtinę ankstyvajame amžiuje, todėl emocinis ugdymas yra tarsi prevencija sunkumams.

Remiantis stebėjimo užrašais būtina keisti ne tik aplinką, bet ir reikalingas emocinio intelekto ugdymas, kuris padėtų ne tik tyrimo dalyviui, bet ir kitiems vaikams susipažinti su emocijomis ir jų raiška. Nuspręsta padaryti emocinio intelekto ugdymo veiklą, kuri vyktų kartą per savaitę. Vaikai supažindinami su jausmu, kurį nagrinėja ir atlieka užduotis 4 savaites. Jausmai mokomi pagal V. Lingytės (2019) knygą „Mažytė baimė ir didžiulė laimė“, tokiu nuoseklumu: džiaugsmas, pyktis, pavydas, liūdesys, laimė. Detalus veiklos planas (*8 priedas*).

Užsiėmimai pradėti 2019 m. gegužės 7 d. darbo autoriaus pradėtuose užsiėmimuose tik 4 vaikai dalyvavo veikloje, kiti nenoriai prisijungdavo pedagogo paprašyti. Tai truko dvi

savaite. Svarstant, kodėl vaikai neįsijungia į veiklą, nuspręsta aptarti vaikų pomėgius su pedagogu, stengtis užmegzti ryšį su vaikais bei persvarstyti veiklos planą, kad labiau atitiktų visų vaikų poreikius. Atlikus pakeitimus veiklos plane bei pradėdant veiklą nuo to, kas patinka vaikams, vaikų įsitraukė – 7, tačiau 2 (vienas iš jų tyrimo dalyvis) vaikai vis dar nepanoro įsitraukti į veiklą. Stebėdavo užsiėmimus iš toliau. Nuspręsta leisti stebėti vaikams veiklą neįtraukiant, kad galėtų priprasti prie veiklos eigos ir tik tada pabandyti įtraukti. Po dviejų savaitių užsiėmimo vienas iš nepanorusių dalyvauti vaikų įsitraukė į veiklą. Tyrimo dalyvis tik stebi veiklą, tačiau joje nedalyvauja. Užsiėmimo eiga vyko pagal griežtą seką. Todėl kartą sumaišius veiklos seką, tyrimo dalyvis pastebėjo, tai garsiai išdėstė, kad seka sumaišyta. Galima teigti, kad tyrimo dalyvis nedalyvaudamas veikloje ją seką ir klausosi, nors nei vienos užduoties su vaikais neatlieka. Iki pat tyrimo pabaigos tyrimo dalyvio nepavyko įtraukti į veiklą.

Pedagogas. Atlikus stebėjimą aptarta su pedagogu, kad stiprinti ryšį su vaiku, mažinti adaptacijos stresą bendradarbiaujant su tėvais. Pristatyti bei mokytį dienos rutinos. Netinkamo elgesio sunkumams mažinti pasiūlyta išbandyti alternatyvų pasirinkimą (pvz. skaičiuoti kaštonais ar pagaliukais) bei tęsti emocinį intelekto ugdymą grupėje.

Po užsiėmimų pedagogas visą likusią savaitę kalba apie jausmą, atlieka pratimus, kuriuos atliko tyrėjas tą savaitę, o po 4 savaitių jausmo tyrinėjimo auginti jausmų medį, prie pagaminto medžio segamas žiedas su jausmo atvaizdu, šalia prisegami kiekvieno vaiko lapeliai. Tai tarsi įrodymas, kad vaikas susipažino su jausmu. Pedagogas vaikams teikia teigiamus skatinimus, apdovanoja, pagiria ne tik už atliktą darbą, bet ir už pastangas.

Alternatyvų pasirinkimą pedagogas adaptavo per kelias savaites. <...> „reikia pačiam priprasti, paskui tik vaikams taikyti“ <..> „turėtų (tyrimo dalyviui)tikti, nes atrodo, kad jis pats sau šeimininkas <...> pats kontroliuoja situaciją“ [P1]. Tai taikė visiems vaikams.

Įvestos dienos rutinos aptarimas su vaikais tapo ritualu. Rekomenduojamos grupės su struktūruota tvarka ir aiškiais dienos procedūromis. Pedagogui buvo pasiūlyta pasidaryti dienos rutinos paveikslėlius, kuriuos kiekvieną dieną aptartų su vaikais, trumpais aiškiais sakiniais. Dienos rutina aiškinama tokia tvarka: aiškus ir trumpas kiekvieno piešinio paaiškinimas, pavyzdžio parodymas, vaikai pakartoja arba paaiškina veiksmą. Daugelis vaikų greitai mokosi rutinų ir procedūrų. Su vaikais dalyvavo ir tyrimo dalyvis, kuris dažnai aiškino dienos rutiną.

Bendradarbiaujant su tėvais pedagogas laikėsi jau stebėjimo metu aptartos adaptacijos rutinos. Po tėvų pasakojimo ir vaiko nurengimo, pedagogas perima vaiko ramino iniciatyvą. Pedagogo iniciatyva padaryta šeimų siena. Ją aptaria kiekvienas vaikas, tačiau pradėdama visada nuo vaikų, kuriems užsitęsusi adaptacija.

Sunkiau pavyko megzti ryšį su tyrimo dalyviu, kai visas dėmesys buvo skirtas tik jam. Kartais tuo dėmesiu manipuliuodavo, pasak pedagogo. Tačiau pradėjus taikyti alternatyvių

pasirinkimų strategiją, tyrimo dalyvis ėmė domėtis pedagogu. Dėmesio sutelkimas nebebuvo reikalingas.

Tėvai. Atlikus stebėjimą grupėje tėvams, taip pat parengtos rekomendacijos siekiant vaiko elgesio pokyčių namuose bei tėvų streso mažinimo pokyčių. Tikėtina, kad tėvų stresą jaučia ir tyrimo dalyvis, kuriam tai gali trukdyti stiprinti ryšį su tėvais. Mama minėjo, kad epizodiškai naudojasi psichologo konsultacijomis. Paklausus, ką jiems pataria psichologas ir galbūt galime suderinti jo ir mūsų veikos būdus. <...> „*psichologas mano, kad turėčiau sutelkti dėmesį ne į vaiko blogą elgesį, o į jo sėkmes, nes, atcieta, aš per daug skiriu blogam elgesiui dėl to ir patiriu stresą, o tai veikia visą šeimą*“ [M5]. Remiantis psichologo patarimu tyrėjo sudaryta vaiko sėkmės lentelė, kurią siūlyta tėvams pildyti kiekvieną savaitę. Tėvams buvo paaiškinta, kad svarbu orientuotis į vaiko pastangas, minimalų elgesio pokytį, o ne į galutinį rezultatą. Lentelė buvo pildoma 10 savaičių. (9 priedas) Mama pasiryžo pildyti lenteles. Pirmosiomis savaitėmis nepavyko užfiksuoti, jokių pozityvių vaiko sėkmių. Stresas nemažėjo. Tik nuo gegužės paskutiniosios savaitės imta fiksuoti pozityvias sėkmes. Stresas po truputį mažinamas.

Rekomenduota skaityti tyrimo dalyviui terapines pasakas apie darželio baimės įveikimą.

Apibandrinant galima teigti, kad tyrimo dalyviai: pedagogai, tėvai priėmė rekomendacijas, jas vykdė, nors abejonių turėjo, ypač nuo pat pradžių nepasisėkus. Veikla trumpai aptariama kiekvieną savaitę. Išklaustytos tėvų bei pedagogų abejonės, visada paaiškinama, kodėl to siūloma imtis. Mokslo metų pabaigoje bus aptariami rezultatai ir galimai įvykę pokyčiai.

4 etapas. Tyrimo rezultatų pristatymas. Tyrimas vyko nuo banandžio mėn. iki liepos mėn pabaigos. Įvykdytas paskutinis susitikimas su visais tyrimo dalyviais. Pokalbis vykdytas su tėvais, pedagogu ir pedagogo padėjėju. Prieš susitikimą su tėvais, tyrimo dalyvio (vaiko) buvo dar kartą prašoma nupiešti grupę, kurioje veikia su kitais vaikais. Tokiu pat principu, kaip tyrimo pradžioje. Palyginti ar kas nors pasikeitė vaiko požiūriu prieš tyrimą ir baigiant tyrimą.

Tyrimo dalyvio piešinio analizė (10 Priedas) Prieš pradėdant vaikui piešti pedagogas primena sąvoką „grupė“, paprašo, kad pavaizduotų ją savo popieriaus lape. Tyrimo dalyvis sutiko piešti. Piešimo procesas užtruko 10 minučių. Tyrimo dalyvis ilgai svarstė piešti pieštukais ar flomasteriais. Dalį piešė su flomasteriais, dalį su pieštukais. Piešinio spalvos: geltona, žalia, rožinė. Paklausus tyrimo dalyvio ką nupiešė, išvardinama geltoni brūkšniukai yra auklėtoja su vaikais bei kelių vaikų emocijos. Žalia spalva pavaizduota: oro sąlygas (*lietus*) ir vaisius (*persikas*), kuriuos turi namuose, rožinė spalva vaizduojamas *pats tyrimo dalyvis ir žaidimo erdvė*. Paklausus ar piešinys patinka tyrimo dalyviui, atsakymas buvo teigiamas. Paklausus pedagogo kas labiausiai patinka tyrimo dalyviui piešinyje buvo paminėtas *vaisius, kuris yra namuose*.

Lyginant abu piešinius tyrimo pradžioje ir pabaigoje. Matoma, kad piešinio vaizdai šiek tiek skiriasi. Trys spalvos išlieka tos pačios: *geltona, žalia, rožinė*. Piešinyje atsiranda *bendraamžiai ir pedagogas*. Vaikų emocijos, ko nebuvo užfiksuota tyrimo pradžioje. Taip pat minimas žodis „namai“, ko nebuvo užfiksuota tyrimo pradžioje. Taip pat tyrimo dalyvis savo piešinyje įvardina save. Ko nepadarė piešiant tyrimo pradžioje.

Galima teigti, kad bendradarbiaujant komandai: tėvai, pedagogai, tyrėjas, pasiektas ryšio atsiradimas tarp pedagogo ir tyrimo dalyvio bei tėvų – tyrimo dalyvio, tai rodo piešinyje įvardinti „auklėtoja“ ir „namai“. Tyrėjo emocinio intelekto užsiėmimo atžvilgiu minėtos dvi vaikų emocijos „su šypsena vaikas“ ir „piktas vaikas“, nors tyrimo dalyvis tik stebėdavo užsiėmimus, tačiau juose nedalyvaudavo, vistiek įvardino dvi priešingas emocijas. Nors emocijų buvo aptarta daugiau, tačiau pagrindinės buvo įvardintos. Ryšys tarp pedagogo bei tėvų su tyrimo dalyviu bus tvirtinamas ir toliau.

Tėvų su tyrimo dalyviu veiklos rezultatai. Kol nesusitvarkė adaptacijos problemos darželyje, mama patyrė stresą, nuolat verkė. Gerėjant situacijai darželyje gerėjo ir mamos savijauta. Po apsilankymo pas psichologą, remiantis jo išvalgomis buvo sudaryta vaiko sėkmės lentelė, kad nukreipti dėmesį nuo nuolatinių pokalbių ir akcentavimo apie netinkamą vaiko elgesį, tėvai į lentelę įrašo tik teigiamą pokytį. Į šios lentelės pildymą mama žiūrėjo skeptiškai. Daug nesklandumų ir klausimų sulaukta pirmosiomis savaitėmis. <...> „išprotėsiu, neturiu ką rašyti“ <...> *į galvą ateina kas blogiausia*“ <...> *čia ne streso mažinimas, o jo didinimas*“ <...> *tuščia lentelė, čia taip turi būti, gal ir visos savaitės tokios bus*“ [M5]. Mama norėjo greitų rezultatų, tikėjosi, kad dirbant kaip komandai trims žmonėms viskas labai greitai keisis, bet jai paaiškinta, kad viskam reikia laiko. Ketvirtąją savaitę pradėjus pildyti lentelę, nuotaikos po truputį tapo pakilesnės. <...> „smagu, įrašiau, kad neverkė darželyje, pasiliko be ašarų“ <...> „klausė, ko aš tokia pikta“ [M5]. Paskutinį mėnesį lentelės stulpeliai buvo užpildomi beveik visi. <...> „kiek daug reiškia, tokiems vaikams, smulkmenos“, „pildydama lentelę net nesuvokiau, kad gali būti tai, kaip sukaktuvės..“ <...> „kada pirma kart apsikabinom, kada paglostė ...“ [M5]. Mama nebeverkė, palikdavo ir pasiimdavo geros nuotaikos, nors labai ryškių pokyčių tyrimo dalyvio elgesyje neužfiksuota. Mamą labai pradžiugino piešimo analizė rezultatai, ypač, kad tyrimo dalyvis pavaizdavo namus. Tėtis vis dar nebuvo sukūręs ryšio su tyrimo dalyviu, todėl jis inicijavo savo asmeninės lentelės pildymą. Pedagogė, patyrusi sėkmės akimirkų ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje naudojant pasirinkimo strategiją, pasidalino su tėvais. <...> „tiko mums, tas pasirinkimo davimas: arba taip, arba taip rinkis“ <...> „vakar net mane apkabino įsirašiau į savo lentelę (juokiasi)“ <...> „bet dar tėčiu nevadina, vardu“ [T4]. Namuose tėvai nebeakcentuoja ir nebevertina netinkamo elgesio, jie dėmesį sukaupia į mažus tyrimo dalyvio pasiekimus.

Pedagogo veiklos darželio grupėje rezultatai. Veikiant kartu su pedagogu bei tėvais įveikta darželio baimė. Tai truko 4 savaites, tačiau pavyko įveikti. Pedagogas mini, savo išgyvenimus prieš tyrimą. <...> „tiesiog atsikėlus pagalvodavau apie dieną ir iškart nusiteikdavau, kad ji bus sunki“ <...> „kai sukaupi dėmesį į ką nors teigiamo ir nebepastebi, kad ta diena turėjo būti sunki“ [P1] Padėjo pedagogo iniciatyva sukurta šeimų siena. Tai tiko ne tik tyrimo dalyviui, bet ir kitiems vaikams. vaikai su džiaugsmu stebi savo nuotraukas, glosto mamas. Tai padeda jaustis saugiau darželio grupėje. Pedagogas pabrėžė bendradarbiavimo svarbą <...> „gerai, kai ne vienam reikia viskuo pasirūpinti, matosi rezultatai“ <...> „kilo mintis, kai kalbėjome apie nuotraukas <...> vaikams, kaip patinka, tėvai irgi pasistengė gamindami su vaikais plakatus, patys atėję grožisi“ [P1] Dienos ritmo aptarimas prieš pusryčius padėjo tyrimo dalyviui, taip pat ir kitiems vaikams įveikti adaptaciją. Be to vaikai žino, kas jų laukia po kiekvienos veiklos. Tai pedagogui padeda skatinti vaikų savarankiškumą. <...> „vaikiukai žino, kad po pusryčių einame sportuoti, todėl iškart nusimauna batus“ <...> (tyrimo dalyvis) ateiina iškart, kai pamato knygą“ [P1].

Stebėjimo metu nustatyta, kad fizinė aplinka daro įtaką elgesiui. Anksčiau tėvų bei pedagogų minėta apie tyrimo dalyvio nemokėjimą dalintis bei žaisti su bendraamžiais, neįsitraukiant į edukacinę veiklą. Bendradarbiaujant su pedagogu suskirstyta grupė veiklos zonomis, atsiradus joms, vaikai pasiskirsto į jiems patinkančias zonas, todėl lengviau dalintis žaislais bei žaidžia mažesnėmis grupėmis. Tyrimo dalyvis kartais įsitraukdavo į žaidimus su kitais vaikais. Sumažintas žaislų kiekis, plastmasiniai žaislai keičiami į natūralias medžiagas, tai padėjo tyrimo dalyviui bei kitiems grupės vaikams sumažinti nepasidalinimo žaislais problemą. <...> „matot, kaštonai gali būti ir akmenys mašinoms, ir pinigai parduotuvėje <...> visiems užtenka, nereikia pyktis“ [P1]. Užklijuoti lipdukai ant dėžučių, kad vaikai žinotų, kur kokie daiktai yra, padėjo pedagogui laikytis tvarkos grupėje bei mokyti kasdienių įgūdžių. Pedagogui rekomenduojama sukurti grupės taisykles. Jų atsirado dvi. Tvarkai palaikyti ir tinkamo elgesio grupėje užtikrinimas. Viena jų rimuota, todėl vaikams atsiminti yra kur kas lengviau. Jas kartoja nuolat. Tyrimo dalyvis jas žino, klausiant pasako abi taisykles, tačiau ne visada jų laikosi. <...> „kartais norėtų bėgti, bet kiti vaikai primena taisyklę“ <...> „tėvai minėjo, kad vyresniems broliams kartoja tą taisyklę“ [P1].

Visi pakeitimai grupėje sumažino konfliktų skaičių tarp tyrimo dalyvio ir bendraamžių. Jie kartojasi rečiau ir yra lengviau išsprendžiami.

Emocinio intelekto ugdymo(si) veiklos rezultatai. Užsiėmimai vyko tris mėnesius, kartą per savaitę, kurie buvo toliau tęsiami visą savaitę pedagogo. Pasak pedagogo pokalbio su tėvais, tėvai džiaugėsi kalbinės raiškos užsiėmimais, tačiau nevisi pastebėjo pokyčius vaikams įvardinant emocijas, nors interviu metu dauguma pabrėžė emocijų atpažinimo svarbą. Pedagogas dirbantis grupėje minėjo, kad yra vaikų, kurie atpažįsta emocijas, tačiau jų mažuma.

Kiti kol kas nemini emocijų pavadinimų. <...> „tėvai labai nori, kad dirbtų logopedas ir padėtų vaikams kalbėti“ <...> „mažai, kas kalba apie emocijas, sako tėvai, jei paklausi dienos pabaigoje pasako, bet ne namie“ [P1]. Galbūt, taip yra todėl, kad nemažai laiko užėmė pasirengimas užsiėmimui, ryšio su vaikais užmezgimas, klaidų taisymas, bandymas pagerinti užsiėmimus. <...> „ilgai užtruko, kol viskas suėjo į vėžes, kol pagavot ritmą“ [P2]. Todėl nuspręsta juos tęsti ir kitais metais: nuo rugsėjo iki mokslo metų pabaigos, tada vertinti rezultatus. <...> „taip, reikia pabandyti nuo mokslo metų pradžios, daryti tik tai kas pavyko“. <...> „aš irgi pagalvosiu, kaip man prisidėti“ [P1]. Pedagogas pasiūlė mokslo metų pradžiai pasiūti „emociukus“, pagal užsiėmimo pasakojimus, kad vaikai galėtų turėti jausmą grupėje, kada jis bus mokomas.

Apibendrinimas. Veiklos tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip konstruojamas pozityvus elgesys ikimokyklinio amžiaus vaikams. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad bendradarbiaujant tarp tėvų ir pedagogų bei derinant tarpusavyje derančias pozityvaus elgesio strategijas, galima pasiekti gerų rezultatų. Įvairios bendradarbiavimo formos skatina abipusį pasitikėjimą, padeda užmegzti geresnius santykius su tėvais. Ikimokyklinės įstaigos bendruomenėje nuolat vyksta kaita ir bendravimas. Bendradarbiaudami su pedagogais tėvai turi galimybę išreikšti savo nuomonę, teikti siūlymus, išsiaiškinti rūpimus klausimus, kartu spręsti problemas. Pedagogai susipažįsta su ugdytinių šeimomis, jų poreikiais, lūkesčiais.

Atliekant stebėjimą paaiškėjo, kad ne tik bendradarbiavimas svarbus, bet ir fizinė aplinka, kuri gali lemti vienokį ar kitokį vaiko elgesį ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje. Pozityvus ir veiksmingas elgesys galimas vykti tik tuomet, kai vaikai emociškai ir fiziškai saugūs, teigiamai ugdoma jų savivertė. Saugumo būsenai būdinga keletas elementų, ugdančių savivertę, kuri yra emocinio saugumo požymis. Aplinka, kurioje vaikas yra, ir žmonės, su kuriais jis susiduria, tampa pavyzdžiu. Pedagogų tikslas turėtų būti geriausiu pavyzdžiu, koku tik galima būti. Kiekvienas vaikas turi teisę į saugią mokymosi aplinką, kurioje akademiškai ir elgsenai gali išnaudoti visą savo potencialą. Teigiama mokymosi aplinka bus tada, kai bus leidžiama vaikams jaustis laukiamais, saugiais ir svarbiais kasdien, o tai reikš, kad mokymasis turi visas galimybes.

Emocinis patyrimas yra vaikų raidos dalis. Tokia patirtis daro įtaką visiems jų gyvenimo aspektams. Negalima sumenkinti emocijų supratimo svarbos, nes tai yra pagrindas sudėtingesniems emociniams įgūdžiams, tokiems kaip emocijų valdymas. Ikimokyklinis amžius yra geriausias laikas mokyti vaikus emocijų pažinimo ir supratimo pagrindų, emocinio intelekto. Emocinio intelekto ugdymas ankstyvajame amžiuje gali veikti, kaip prevencija elgesio ir/ar emocijų sunkumams.

Diskusija

Sparčiai keičiantis ir tobulėjant visuomenei, tiek Lietuvoje, tiek užsienyje kinta požiūris į vaiką, jo ugdymą bei ugdymąsi ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Be akademinų žinių ugdymo yra svarbu, kad vaikai būtų ugdomi ir teigiamo elgesio, ir įpročių ankstyvame amžiuje. Vaiko sėkmingų santykių palaikymas su bendraamžiais ir suaugusiais labai priklauso nuo gebėjimo bendrauti žodžiu ir neverbaliai. (APA, 2019). Siekiant skatinti pozityvų vaikų elgesį, turi būti daroma visada, o ne tik tada, kai vaikas elgiasi nepriimtinais. Atsižvelgiant į vaikų kultūrinės patirties skirtumus, labai svarbu, kad ankstyvoje vaikystėje pedagogai ugdytų „klasės kultūrą“, kuri užtikrina bendros vertybės, įsitikinimai ir elgesio lūkesčius ir sukuria saugią aplinką visiems vaikams.

Lyginant kitus atliktus tyrimus apie ikimokyklinio amžiaus vaikų emocijas ir elgesį galima teigti, kad daugiausia atlikta statistinių tyrimų, kurie atskleistų pedagogų naudojamas pozityvaus elgesio strategijas. Pasak Tanol ir kt. (2010) elgesio tyrimai, kurie susiję su ankstyvojo amžiaus vaikų elgesio sunkumų įveikimu naudojant pozityvaus elgesio palaikymo sistemą (*angl. PBS*) ar remiantis ja, yra dažniau orientuojama į mažas grupes ar individualią intervenciją, mažiau - į visos ikimokyklinės grupės prevenciją. Visų darbų panašumas yra tas, kad bandoma rasti strategijas remiantis gerosiomis praktikomis, kurios padėtų ugdyti pozityvų vaikų elgesį ir emocijas. Tačiau skirtumas šio darbo bei kitų darbų yra tas, kad pradėta korekcinė veikla, kuri turėtų veikti prevenciškai nuo ankstyvojo amžiaus su visa ikimokyklinio ugdymo grupe, lanksčiai orientuojant ugdymą į konkretų vaiko elgesio sunkumą, siekiant išvengti kalbinių bei emocijų ir elgesio sunkumų.

Atlikus interviu tyrimą sužinota, kokias pozityvaus elgesio strategijas naudoja tėvai ir pedagogai. Remiantis interviu tyrimo rezultatais tiek pedagogai, tiek naudoja pozityvų skatinimą. O veiklos tyrime pastebėta, kad suderinus tarpusavyje derančias strategijas, tiek namuose, tiek ugdymo įstaigoje galima pasiekti gerų rezultatų. Tai patvirtina teiginys, kad bendradarbiaudami tėvai su pedagogais bei dalindamiesi gerosiomis praktikomis gali pasiekti norimų rezultatų.

Atlikus tyrimą pradėti organizuoti specialiojo pedagogo (logopedo) užsiėmimai 2 – 3 metų mažiaus vaikams, padedantys ugdyti kalbinę raišką bei emocinį intelektą. Šiuo užsiėmimu stengiamasi veikti prevenciškai kalbinių bei emocijų ir elgesio problemų mažinime vėlesniame amžiuje. Šis užsiėmimas atliepia ikimokyklinio ugdymo programos komunikavimo ir socialinę kompetenciją ir teigiamą norą mokytis. Ši praktika apima dėmesį, ryšį, kritinį mąstymą, kartojimą, o bėgant laikui ir veda į naujų žinių ar įgūdžių, kurie vėliau gali būti tobulinami. Be to, tai gali būti ankstyvoji intervencija vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių pradėjus lankyti bendrojo ikimokyklinio ugdymo įstaigą.

sudėtingesnės žinios ir įgūdžiai. Tai palengvintų apsisprendimą tėvams, žinant, kad vaikui grupėje bus teikiama švietimo pagalba bei pedagogui, kuris bus konsultuojamas įvairiais rūpimais klausimais.

Planuojama 2021 metų pabaigoje gauti išsamius rezultatus ar organizuojant kalbinės raiškos bei emocinio intelekto užsiėmimus yra tikslinga pagalba vaikams, ir, ar pavyksta sumažinti kalbinių sutrikimų skaičių iki pradinės mokyklos lankymo pradžios. Bus aiškūs rezultatai apie emocinio intelekto ugdymo naudą, kiek ji padeda sumažinti netinkamą elgesį. Tyrimas gali būti tęsiamas ir toliau.

Tyrimo ribotumų yra nemažai. Interviu metodo ribotumai dėl ne visų tėvų dalyvavimo. Taip pat tyrimo ribotumai galimi stebint aplinką, kurioje veikia tyrimo dalyviai tai – stebėtojo daroma įtaka. Ilgai trukęs fizinės aplinkos pritaikymas. Taip pat rezultatų gavimą nukėlė pandemijos paskelbimas.

Tyrimas, kurio ėmėsi darbo autorius buvo iš ties įdomus su netikėtais posūkiais. Įdėta nemažai darbo, nors realūs rezultatai pasirodys tik kitais metais. Tyrimas pradėtas nuo interviu su tėvais ir pedagogais, po kurio išryškėjo švietimo specialisto pagalbos reikmė. Po interviu organizuotas veiklos tyrimas, kuriame buvo panaudoti keli metodai rezultatams gauti. Pateikiant magistro darbe atliktus darbus atrodo viskas chaotiškai, tačiau taikant praktikoje nebūtų realių tyrimo įrodymų be visų atliktų metodų. Sudėtingiausia dalis sukurti bendradarbiavimu grįstus santykius su pedagogais ir tėvais, kad pateiktus pasiūlymus priimtų teigiamai. Atlikus visus tyrimus stengiamasi išgirsti abi puses, tiek tėvus, tiek pedagogus. Atsižvelgti į jų norus ugdant jų vaiką. Tai pagerino santykius tarp visų dalyvavusių tyrime.

IŠVADOS

1. Emocijos – neatskiriama mūsų gyvenimo dalis. Tai, kaip mes gebame valdyti emocijas, atspindi ir mūsų elgesyje ir pasaulio suvokime. Emocijų pažinimo sąsajos su vaiko elgesiu yra plačiai nagrinėjamos psichologinėje ir pedagoginėje literatūroje, siekiant sukurti efektyvų vaiko emocijų ir elgesio modelio konstrukta. Išskiriami esminiai kriterijai yra: identifikuoti vaiko problemas ir problemų atsiradimo priežastis, sukurti prevencines priemones, siekiant užkirsti kelią, galimiems elgesio ar (ir) emociniams sunkumams, atsižvelgti į vaiko poreikius. Emociniai sunkumai koreliuoja su vaikų elgesiu ir sukelia elgesio problemas. Dažniausiai elgesio problemos siejamos su vaikų emocijomis, kurias jie patiria artimoje aplinkoje, t.y. šeimoje. Nepakankamas dėmesys, neigiamas tėvų požiūris į vaikus, netinkama socialinė aplinka ir kiti faktoriai sąlygoja vaikų emocines problemas, kurios lemia neigiamą vaikų elgesį.
2. Netinkamo elgesio atsiradimo procese veikia daug veiksnių: aplinka, vaiko asmenybės bruožai, auklėjimas, tėvų ir vaikų bendravimo ypatumai, tėvų elgesys su vaiku ir net tėvų įsitikinimai. Svarbus emocijų pažinimo laikotarpis yra ankstyvoji vaikystė, kurios metu vaikas pradeda suprasti esminius procesų veikimo principus, susipažįsta su aplinka ir pradeda pažinti pats save. Tai, kokį pavyzdį vaikas mato namuose, ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje ar bendrai jį supančioje aplinkoje, padeda jiems susidaryti pirminius įspūdžius ir perimti tam tikrus dalykus iš aplinkos. Dėl šios priežasties, vienas svarbiausių uždavinių yra užtikrinti vaikui saugią ir tinkamą ugdymui aplinką.
3. Tyrimo metu nustatyta, kad pedagogų ir tėvų dažniausiai naudojama pozityvaus emocijų ir elgesio strategija – pozityvus skatinimas. Tėvai ir pedagogai naudoja dauguma pozityvaus skatinimo formų: žodinę, apdovanojimų, privilegijų. Nemažiau tyrimo dalyvių paminėjo taisyklių ir ribų reikalingumą konstruojant pozityvų elgesį, tačiau labai svarbu nepamiršti, kada laikomasi taisyklių, susitarimų yra labai svarbu, atsižvelgti ir į vaiko pastangas keisti elgesį, o ne į galutinį rezultatą.
4. Tyrimo metu nustatyta, kad pedagogai reguliariai teikia tėvams informaciją apie vaiką ir jo elgesio ypatumus, tačiau neįtraukia šeimos į kasdieninę veiklą bei nesidalina sėkmės momentais, padedančiais sureguliuoti netinkamą vaiko elgesį. Ne visada gilinamasi, kas lemia tam tikro elgesio ypatumus, kodėl kyla elgesio problemos, kokios priežastys lemia netinkamą elgesį ir kaip jį koreguoti. Tyrimo metu nustatyta, kad daugumą emocinių problemų kyla iš vaiko tiek emocinės aplinkos, jam bendraujant su suaugusiais ir vaikais, tiek fizinės aplinkos, kurioje jis nesijaučia saugus. Pasiūlius keisti tėvų, pedagogų tarpusavio bendravimo ir bendravimo su vaiku ypatumus, stebėti savo emocijas ir elgesį,

daugiau dėmesio skirti vaiko pasiekimams vertinti, taip pat – pertvarkyti erdves, kuriose vaikas leidžia laiką, pasiekta teigiamų rezultatų.

LITERATŪRA

1. Antinienė D., Ausmanienė N., Jakštys J., Lekavičienė R., Lupeikienė L., Markevičienė E., Matulienė G., Paužienė E., Tomkevičienė D., Vasiliauskaitė Z., Zajančauskaitė L.; 2002; *Psichologija studentui*. KTU Psichologijos katedra. Kaunas.
2. American psychology association (2019) *Top 20 principles from psychology for early childhood teaching and learning*. <https://www.apa.org/ed/schools/teaching-learning/top-twenty/early-childhood/full-report.pdf> [žiūrėta 2020-05-25]
3. Barkauskienė, R., Zacharevičienė A. (2019) *Darbas su vaikais turinčiais emocijų ir elgesio sunkumų bei sutrikimų*. Vilnius.
4. Balandė, A., Gedulienė, E., (2018). *Vaikas pokyčių kelyje*. Leidykla: „Šviesa“.
5. Bielskytė-Simanavičienė, E., Paurienė L. (2017) *.Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika*. Gruodis, Nr. 5 (161) ISSN 1822-4156
6. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydzžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Antroji pakartotina laida*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija; S. Jokužio leidykla.
7. Bohnert A. M., Cmic K. A., Lim K. G. (2003). *Emotional competencies and aggressive behavior in school-age children*. Journal of Abnormal Child Psychology. 79-91p.
8. Bortkevičienė J. (2017). *Atsakinga tėvystė*. Leidykla: Obuolys.
9. Brazauskaitė, A. (2007). *Žvilgsnis į ankstyvąją vaikų dailę lyg pro dinamišką stiklą. Dailė kaip terapija. Žvirblių takas*.
10. Burvytė, S. (2017). *Ugdytojų pozityvus edukacinis pokalbis kaip ikimokyklinio amžiaus vaikų harmoningo ugdymosi užtikrinimo sąlyga*. Socialinis ugdymas / Aktyvi įtrauktis / 2017, t. 47, Nr. 3
11. Breidokienė, R. Ignatovičienė, S. (2015). *Pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius. <http://socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/view/206>
12. Breidokienė, R. , Radzevičienė, J. Šileikienė, R., Tilvikaitė E. (2018). *Pozityvios tėvystės įgūdžių mokymo programa*.
13. Copley A. (2009). *Iššūkiai mokykloje: kaip mokyti problemiško elgesio vaikus*. Vilnius: Tyto Alba.
14. Croyle K. L., Waltz J. (2002). *Emotional awareness and couples' relationship satisfaction*. Journal of Marital and Family Therapy.

15. Darwin, C. R. (1872). *The expression of the emotions in man and animals*. London: John Murray. 1st edition.
<http://darwinonline.org.uk/content/frameset?itemID=F1142&viewtype=text&pageseq=1>
16. Deffenbacher J. L. (1999). *Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger*. Journal of Clinical Psychology, p. 295-309.
17. Edwards, B. (1999). *The New Drawing on the Right Side of the Brain*. Published simultaneously in Canada. 70 – 71 psl.
18. Feldman Barrett L., Lane R. D., Sechrest L., Schwartz. (2000). *Sex differences in emotional awareness*. Personality and Social Psychology Bulletin.
19. Giedrienė, R. ir Monkevičienė, O. (1995). *Kodėl nemiela mokykla*. Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras.
20. Gilliom M., Shaw D. S., Beck J. E., Schonberg M. A., Lukon J. L. (2002). *Anger regulation in disadvantaged preschool boys: Strategies, antecedents, and the development of self-control*. Developmental Psychology.
21. Gifford R., Nilsson A. (2014). *Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: A review*. International journal of psychology. Pages 141-157.
22. Goleman, D (2011). *Leadership: The Power of Emotional Intelligence*. Publisher :More Than Sound.
23. Greenberg L. S.(2002). *Integrating an emotion-focused approach to treatment into psychotherapy integration*. Journal of Psychotherapy Integration.
24. Greig, A., Taylor, J., MacKay, T. (2007). *Doing Research with Children*. London: SAGE Publications Ltd.
25. Guo, Justice, Kaderavek, McGinty (2012).*The literacy environment of preschool classrooms: Contributions to children's emergent literacy growth*. Journal of Research in Reading 35(3) · August
26. Hille K., Evanschitzky P., Bauer A. 2015. *3-6 metų vaiko raida. Psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams*. Vilnius: Tyto alba
27. Hart, B., Risley, T.(2003). *The Early Catastrophe: the 30million word gap by age 3*. American educator 27, no 1 :4-9 p.
28. *Įsakymas dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo*. (2011 m.)liepos 13 d., nr. V-1265/v-685/a1-317.

29. Juškienė, V. (2017) *Emocinis intelektas Lietuvoje dažnai suprantamas neteisingai*
<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-03-18-v-juskiene-emocinis-intelektas-lietuvojedaznai-suprantamas-neteisingai/156900>
30. Jasikevičius A. (1995). *Įvadas į psichologijos studijas*. Vilnius, 1995.
31. Jenkins J. M., Oatley K. (2000) *Psychopathology and short-term emotions: the balance of affects*. Journal of Child Psychology and Psychiatry.
32. Kilbey E. (2018) *.Vaikystė tarp ekranų*. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
33. Lewis R., K., (2019). *Geros žinios apie blogą elgesį*. Vilnius. Leidykla: Vaga.
34. Lingytė V. (2019). *Didelė laimė ir mažytė baimė*. Leidykla: Obuolys
35. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2015). *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*.
https://www.smm.lt/uploads/documents/tevams_ugdymo_planai/knyga%20-%20rekomendacijos.pdf [žiūrėta 2020 – 06 – 01]
36. Lundh L.-G., Johnsson A., Sundqvist K., Olsson H. (2002). *Alexithymia, memory of emotion, emotional awareness, and perfectionism*. Emotion.
37. Mask J., E., Barkley A., R., (2006). *Treatment of childhood disorders*. The guildford press. 65- 131psl.
38. Medicinos enciklopedija. (1991). T.1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
39. Melhuish, E. (2016). *Discussion Paper: Provision of quality early childcare services. Prepared for the Peer Review in Social Protection and Social Inclusion programme*.
40. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime. Knyga kiekvienam, norinčiam šeimoje siekti darnos ir išvengti nesklandumų, užauginti gerus vaikus*. Kaunas : Aušra
41. Mayers D., G. (2000). *Psichologija*. Poligrafija ir informatika.
42. Novick-Kline P., Turk C., Mennin D., Hoyt E., Gallagher C. (2005) *.Level of emotional awareness as a differentiating variable between individuals with and without generalized anxiety disorder*. Anxiety Disorders.
43. Petrylienė, N., Smilgienė, J. (2012). *Skatinimas – tinkamas veiksnys ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūrai*. Šiaulių universitetas.
44. Plutchik R., (1991). *The Nature of Emotions: Human emotions have deep evolutionary roots, a fact that may explain their complexity and provide tools for clinical practice*. Sigma Xi, The Scientific Research Honor Society.
45. Purvis, B., K., Cross R. D., (2019). *Ryšys su vaiku. kaip kurti pasitikėjimu grįstus santykius*. Vilnius. Leidykla: Vaga.
46. Radzevičienė, L. (2015). *Ankstyvojo amžiaus deprivuotų vaikų psichosocialinės raidos bruožai*. Pedagogika, 92-100p.

47. Rajeckas, V. (2002) *Ugdymo tikslas ir uždaviniai* . Mokymo priemonė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
48. Salovey P., Goleman S. L., Turvey C., Palfai T. P.(1993) *Emotional attention, clarity, and repair: exploring emotional intelligence using the trait meta-mood scale* . Emotional Intelligence ant the TMMS.125-151p.
49. Sabaliauskienė, R., Rimkienė, R. (2009). Tinkamo vaikų elgesio skatinimo būdai. <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/biblioteka/vaiku-ugdymas/tinkamo-vaiku-elgesio-skatinimo-budai/757> [žiūrėta 2020-05-20]
50. Swaffer T., Hollin C. R. (2001). *Anger and general health in young offenders*. Journal of Forensic Psychiatry,90-103p.
51. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2014). *Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija*. Vilnius
52. Taylor E. R., Kelly J., Valescu S., Reynolds G. S., Sherman J., German V. (2001). *Is stealing a gateway crime?* Community Health Journal
53. Tanol, G., Johnson, L., McComas, J., & Cote, E. (2010). *Responding to rule violations or rule following: A comparison of two versions of the Good Behavior Game with kindergarten students*. Journal of School Psychology, 337–355.
54. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
55. Thompson R. A., Calkins S. D. (1996). *The double-edged sword: Emotion regulation for children at risk*. Development and Psychopathology. [.https://www.aft.org/sites/default/files/periodicals/TheEarlyCatastrophe.pdf](https://www.aft.org/sites/default/files/periodicals/TheEarlyCatastrophe.pdf)
56. Vosylienė, E. (2009). *Socioedukacinis darbas su vaiku*. Vilnius: Baltos lankos.
57. White R., E., (2012). *The power of play*. Minesota childrens museum. <https://www.childrensmuseums.org/images/MCMResearchSummary.pdf>
58. Zimmerman, B. J., & Labuhn, A. S. (2012). *Self-regulation of learning: Process approaches to personal development*. In K. R.

BUILDING POSITIVE BEHAVIOR FOR PRESCHOOL CHILDREN

SUMMARY

Today's topical topics are children's emotions and behavioural difficulties in preschools. There are many articles on supporting positive child behaviour, but this aspect is not empirically developed by analyzing the compatibility of constructing positive behaviour between educators and them.

This dissertation examines what positive child behaviour strategies are used by preschool educators and children of different aptitudes, as well as children raising preschool children, and if they are effective.

The research aims to reveal strategies for constructing positive behaviour in preschool children. To this end, 3 tasks need to be examined: 1. To analyze the scientific literature on examples of positivity behaviour, construction strategies and application possibilities; (literature analysis) 2. Identify and pre-school educators and ensure the applied behaviour management strategy (semi-structured interview method); 3. To find out the applied strategy of constructing positive behaviour (activity research).

The works consist of three parts: emotional physiology allowed during the first final work, research of emotions, theoretical aspects of the mechanism of cognition and construction. The second part of this work examines ways of constructing positive behaviour. For the third time, the results of strategic research on constructing positive behaviour are revealed.

Key findings of the study:

1. Emotions are an integral part of our lives. The way we can manage emotions turns back to our behaviour and sense of the world. The links between cognition of emotions and child behaviour are extensively examined in the psychological and pedagogical literature aimed at constructing an effective model of child emotions and behaviour. The detailed essential criteria are how recognizable children's problems and problems are addressed, taking into account preventive measures that ensure favourable conditions, if possible, that the treatment of children (and) emotional difficulties, taking into account the child's needs.
2. The study found when educators did not use positive encouragement as a positive behaviour strategy. Encouraging positives chose parents more than mothers, mothers focused on targets and boundary setting. The educator mentioned therapeutic activities as a positive way to manage behaviour. It can be said that the pedagogical and strategic overlap.
3. The study found that many emotional problems arise from a child's health and the emotional environment if he or she is interacting with adults and children, providing a physical environment if he or she does not feel safe. Changes for parents, peculiarities of educators'

communication and self-communication, greater emotional and behavioural changes, as well as important assessments of the child's achievements, as well as the transformation of the spaces in which help is provided and positive results.

Keywords: emotions, positive behaviour, positive encouragement, cooperation.

Priedai